

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra**

**Lauros Gečytės,
V kurso, valstybės valdymo
studijų atšakos studentės**

Magistro darbas

Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose

Vadovas: Lekt. dr. Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė

Recenzentas: Doc. dr. Kęstutis Lapinskas

Vilnius 2007

Turinys

Titulinis lapas	1
Turinys	2
Ižanga.....	3
1. Taikytinos teisės normos parinkimas, jos galiojimo nustatymas.....	6
1.1 Europos Sąjungos teisės viršenybė.....	6
1.2 Tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo principai.....	13
1.2.1 Europos Sąjungos teisės tiesioginio taikymo principas.....	13
1.2.2 Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principas.....	16
1.2.2.1 Tiesioginis Sutarties nuostatų veikimas.....	17
1.2.2.2 Tiesioginis Reglamentų veikimas.....	18
1.2.2.3 Tiesioginis Direktyvų veikimas.....	19
1.2.2.4 Tiesioginis kitų Europos Sąjungos antrinės teisės aktų veikimas.....	23
1.3 Taikytinos teisės normos galiojimo nustatymas.....	24
2. Taikytinos teisės normos aiškinimas.....	29
2.1 Aiškinimo būtinumo nustatymas.....	29
2.2 Taikytinos teisės tikrosios prasmės išaiškinimas.....	33
2.2.1 Lingvistinis teisės aiškinimo metodas.....	34
2.2.2 Sisteminiis aiškinimo metodas.....	36
2.2.3 Teleologinis teisės aiškinimo metodas.....	39
2.2.4 Teisės kūrėjo ketinimų aiškinimo metodas.....	41
2.2.5 Lyginamasis teisės aiškinimo metodas.....	42
2.3 Motyvuoto teisės aiškinimo akto priėmimas.....	49
Išvados.....	52
Naudotų šaltinių sąrašas.....	54
Santrauka.....	61
Summary.....	62

Ižanga

Pasirinkta tema „Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose“ yra aktuali ir diskutuotina šiuolaikinėje visuomenėje. Europos Sąjungos teisės įtakos Lietuvos Respublikos administraciniams teismams analizė būtina, siekiant efektyvaus ir racionalaus Europos teismų bendradarbiavimo, vienodos teismų praktikos užtikrinimo.

Darbe siekiama išnagrinėti Europos Sąjungos teisės taikymą Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose, jos specifiką, lyginant su teisiniu nacionalinės teisės taikymu. Nacionaliniai administraciniai teismai gali taikyti Europos Sąjungos teisę tiesiogiai arba netiesiogiai, tačiau šie būdai aptariami siauriai, nes darbas orientuotas pateikti Europos Sąjungos teisės taikymo specifiką nacionaliniuose administraciniuose teismuose per teismo teisės taikymo prizmę, remiantis jo stadijomis, išskiriant pagrindinius aspektus, principus. Pirmojoje dalyje aptariamas taikytinos teisės pasirinkimas, kuris yra sąlygojamas Europos Sąjungos teisės viršenybės principo, aiškinami Europos Teisingumo Teismo išplėtoti tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo principai. Pirmojoje dalyje taip pat analizuojamas taikytinos teisės galiojimo nustatymo klausimas, lyginama subjektų, galinčių spręsti teisės galiojimo klausimą, kompetencija tuo aspektu. Antrojoje dalyje analitiškai vertinamas vienas iš svarbiausių teismo teisės taikymo stadijų – teisės aiškinimas. Analizuojamas teisės aiškinimo būtinumas, subjektų teisių apimtis aiškinant taikomą teisę, pateikiami pagrindiniai ir labiausiai Europos Sąjungos teisės specifiką apibūdinantys teisės aiškinimo metodai, akcentuojamos Lietuvos administracinių teismų darbe galimos problemos, susijusios su tinkamu Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvoje ir visoje Bendrijos erdvėje užtikrinimu, vienodos praktikos formavimu. Darbo tikslas yra analitiškai įvertinti, kuo Europos Sąjungos teisės taikymas yra ypatingas ir skiriasi nuo nacionalinės teisės taikymo Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose ir ar teismai tinkamai taiko Europos Sąjungos teisę.

Darbe tyrimo objektas atskleidžiamas vadovaujantis aiškinamuoju, sisteminiu, lyginamuoju bei analitiniu metodais.

Pagrindiniai šaltiniai, kuriais vadovautasi darbe yra užsienio autorių darbai, nes ši tema yra nauja ir todėl lietuvių autorių darbuose nėra nagrinėta. Darbe daugelis

aspektų pateikta per Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Europos teisingumo teismo jurisprudenciją, joje suformuluotus principus.

Teisė įtvirtina tam tikrą statišką būseną. Kai teisėje įtvirtinti draudimai, leidimai ar liepimai materializuojami praktine žmonių veikla, teisė gyvuoja¹. Tam, kad statiška teisė taptų dinamiška, materializuotųsi, yra būtinas jos taikymas. Teisės taikymas suprantamas kaip praktinė tam tikrų įgaliotų subjektų veikla, kai teisiškai įvertinama individuali gyvenimo situacija ir nustatomos teisės subjektų teisės ir pareigos². Teisės teorijoje pripažįstama, kad teismai yra vieni iš teisės taikymo subjektų. Sistemiskai apžvelgus Lietuvos Respublikos Konstitucijos³ (toliau - Konstitucijos) 5 ir 109 straipsnius, pastebėtina, kad Lietuvoje teismai yra vienintelė valdžios institucija, vykdanči teisingumą. Konstitucijos 111 straipsnis įtvirtina administracinių teismų buvimą, taigi administraciniai teismai kaip vieni iš teisminės valdžios subjektų, įgyvendindami tinkamą teisingumo vykdymą, taiko teisę.

Po įstojimo į Europos Sąjungą Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas⁴ buvo papildytas nuostatomis susijusiomis su Europos Sąjungos teisės taikymu. Teismų įstatymo 33 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teismai, nagrinėdami bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų preliminariais nutarimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais. Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (toliau - LVAT) įstatymų leidėjas numatė papildomą pareigą, reglamentuojančią, kad vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, LVAT analizuoja ir apibendrina administracinių teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos administracinių teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje. Taigi Lietuvos Respublikos administraciniai teismai savo veikloje taiko tiek nacionalinę, tiek Europos Sąjungos⁵ bei tarptautinę teisę⁶.

¹ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 46, 47 psl.

² Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 46 psl.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994m. gegužės 31d. Nr. I-480.

⁵ Europos Sąjungos teisė darbe analizuotina Europos teisyno (*acquis communautaire*) ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos kontekste. Darbe vartojama Europos Bendrijų teisės sąvoka.

⁶ Apimančią kitų tarptautinių organizacijų teisę, tačiau šis aspektas darbe nenagrinėtinas dėl magistrinio darbo dalyko apimties.

Teismo įgyvendinamas teisės taikymas gali būti analizuojamas kaip galutinio teismo sprendimo priėmimas. Teisės teoretikai⁷ išskiria išskirti tokius sprendimo priėmimo etapus:

- bylos faktinių aplinkybių nustatymas;
- taikytinos teisės normos parinkimas;
- taikytinos teisės normos galiojimo nustatymas;
- taikytinos teisės normos aiškinimas;
- teisinis įrodytų bylos faktų vertinimas;
- galutinės teismo išvados (sprendimo) argumentavimas ir priėmimas.

Šie būtini elementai turėtų atsispindėti ir Lietuvos Respublikos administracinių teismų veikloje jiems nagrinėjant bylas, nors ir įstatymų leidėjas nėra nustatęs šių stadijų. Kadangi darbe nagrinėjamas Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose, iškyla klausimas, ar teisėjui, sprendžiant bylą su Europos Sąjungos aspektu, atsiranda papildomi uždaviniai teisės taikyme palyginus su byla, kurioje taikoma nacionalinė teisė. Išskirtini ir analizuojami pagrindiniai Europos Sąjungos teisės taikymo nacionaliniuose teismuose ypatumai. Darbe bus aptariamos šios stadijos: taikytinos teisės normos parinkimas, jos galiojimo nustatymas, aiškinimas ir būtinybė pateikti argumentuotą teismo sprendimą.

⁷ Žr. pvz., Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.

1. Taikytinos teisės normos parinkimas, jos galiojimo nustatymas

Pirmasis teismo teisės taikymo etapas – bylos faktinių aplinkybių nustatymas – atliekamas nepriklausomai nuo to, kokia teisė (nacionalinė ar Europos Sąjungos) bus taikoma byloje. Visos teisės taikymo skirtybės prasideda nuo pačios taikytinos teisės parinkimo.

1.1 Europos Sąjungos teisės viršenybė

Teisėjui, abejojant, kurią normą (nacionalinę ar Europos Sąjungos) pasirinkti kaip taikytiną, iškyla jų kolizijos klausimas. Šiuo atveju teisėjas turėtų remtis svarbiu Europos Teisingumo Teismo (toliau - ETT) suformuluotu Europos Bendrijos teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu principu, kuris buvo pripažintas *Costa v. E.N.E.L.*⁸ byloje. Nacionaliniai teisėjai savo kompetencijos ribose turi pilnai taikyti Bendrijos teisę, savo iniciatyva atsisakant taikyti nacionalinę teisę, neatsižvelgiant į tai, kada buvo priimtos nacionalinės teisės normos (prieš ar po to)⁹. Šiuo atveju matoma, kad Europos Bendrijų viršenybės principas yra susijęs su teisės taikymu teismuose, bet ne normų galiojimu. Bendrijų teisės viršenybės principas neverčia niekinėmis atitinkamų nacionalinės teisės normų. Nacionalinės teisės normos lieka galioti ir toliau. Jos taip pat gali būti taikomos, tačiau tik už Europos Bendrijų teisės taikymo srities ribų¹⁰. Iškyla klausimas, ar Europos Bendrijų teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu principas apima materialinę (substanyviają) ir proceso (procedūrinę) teisę, juk ETT jurisprudencijoje vyrauja ir nacionalinės proceso teisės autonomijos principas.

Viršenybė materialiosios teisės atžvilgiu išryškėja ETT *Simmenthal*¹¹ byloje, kurioje konstatuota: „kiekvienas nacionalinis teismas savo kompetencijos ribose taiko Bendrijos teisę visa apimtimi ir gina individui garantuojamas teises, kurios kyla iš jos, atitinkamai netaikant nacionalinių normų, nesvarbu, jos buvo priimtos anksčiau ar po to.“

⁸ Case 6/64 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* [1964] ECR 585.

⁹ Case 184/89 *Helga Nimz v. City of Hamburg* [1991] ECR I-297.

¹⁰ Žalimas D., Žaltauskaitė – Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. 822-824 psl.

¹¹ Case 106/77 *Ammistrazione delle Finanze delle Stato v. Simmenthal* [1978] ECR 629.

Tuo tarpu procedūrinė viršenybė¹² atsispindi *R v. Secretary of State for Transport*¹³, nustatančioje, jog „bet kokios nacionalinės teisės sistemos nuostatos (procesinės normos ir principai), kurios gali susilpninti Bendrijos teisės efektyvumą, neturi būti nacionalinių teismų taikytinos, nes tai nesuderinama su esminiais Europos Bendrijų teisės reikalavimais“. Kaip jau minėta, ši viršenybė galėtų konfrontuoti su nacionalinės proceso teisės autonomijos (angl. *the principal of procedural autonomy*) principu. Kai kurie autoriai¹⁴ teigia, kad šio principo intensyvumas nenuosekliai atsispindi ETT jurisprudencijoje ir kartais net nėra aišku, kodėl vienoje ar kitoje byloje ETT pasirinko būtent tokį principo aiškinimą, įsikišimo reguliuoti nacionalinę proceso teisę intensyvumą. Beje, autorius John S. Delicostopoulos savo straipsnyje¹⁵ siūlo atsisakyti termino procedūrinės autonomijos principas ir pakeisti jį į valstybių narių procesinės kompetencijos principą, kuri tampa perduota Europos Bendrijų institucijoms. Taigi ETT jurisprudencija šiuo aspektu nėra vieninga, ji keitėsi ir pagal dabartinę situaciją, kai valstybės narės neturi absoliučios autonomijos šiuo klausimu, tai būtų tinkamesnė sąvoka. Europos Bendrijų materialinė teisė yra taikoma, įgyvendinama naudojant nacionalinės proceso teisės taisykles, tačiau nacionalinėje teisėje yra apribojimų, kurie gali lemti neefektyvų Europos Bendrijų teisės taikymą¹⁶, t.y. dėl tam tikrų procesinių normų tampa neįmanoma užtikrinti Europos Bendrijų teisyne garantuojamų teisių turinį visa apimtimi. Nagrinėtoje ETT jurisprudencijoje¹⁷ matyti, kad kartais teismui yra pateikiamas klausimas, ar nacionalinė proceso teisė užtikrina tinkamą Europos Bendrijų teisės įgyvendinimą. Šioje byloje ETT laikėsi pozicijos, kad nacionalinė proceso teisė visada turi „nusileisti“ Europos Bendrijų teisės viršenybės principui. Paminėtinos ir kitos bylos¹⁸, kuriose laikytasi panašios pozicijos. *Rewe*¹⁹ byloje pareiškėjas argumentavo, kad nacionaline teise nustatytų procesinių terminų neturėtų būti laikomasi, nes jie neužtikrina

¹² Kadangi lietuvių autorių darbuose nerastas šio principo vertimo atitikmuo ar turinio analizė, tai naudojamas pažodinis vertimas iš anglų kalbos *procedural supremacy*. Proceso teisė šiame kontekste yra suprantama plačiai, apimanti ne tik procesines taisykles, įtvirtintas Administracinių bylų teisenos įstatyme, bet ir bylų teisingumo principus, teisę kreiptis į teismą, teisę į „gerą valdymą“ ir kt.

¹³ Case 213/89 *R v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433.

¹⁴ Žr., pvz. Prechal S. *Community Law in National Courts: The Lessons from Van Schijndel*, Oxford: Clarendon Press, 1995. Claes M. *The national Court's mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 114-117 psl.

¹⁵ J. S. Delicostopoulos. *Towards European Procedural Primacy in National Legal systems*. *European Law Journal*, Vol 9, No 5, December 2003 psl. 599-613. [interaktyvus] [žiūrėta 2007m. vasario 26d.] prieiga per www.blackwell-synergy.com

¹⁶ Claes M. *The national Court's mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 118-121 psl.

¹⁷ Žr., pvz. Case 208/90 *Teresa Emmott v. Ministre for Social Welfare and Attorney Gweneral* [1991] ECR I-4296.

¹⁸ Case 106/77 *Ammistrazione delle Finanze delle Stato v. Simmenthal* [1978] ECR 629.; Case C-213/89 *R v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433.

¹⁹ Case 33/76 *Rewe – Zentralfinanz eG and Rewe – Zentral AG v. Landwirtschaftskammer fur das Saarland* [1976] ECR 1989.

tinkamo Europos Bendrijų teisės taikymo. Tačiau ETT šį argumentą atmetė ir išaiškino procesinės teisės autonomijos principą, jo ribas nustatant laikantis lygiavertiškumo (angl. *principle of equivalence*) ir efektyvumo (angl. *principle of effectiveness*) principų²⁰.

Šiame kontekste paminėtina LVAT byla²¹, iliustruojanti taip vadinamąjį procedūrinės viršenybės principą, t.y. buvo tiesiogiai taikytos Europos Sąjungos teisės normos, įtvirtinančios asmens procesinę teisę susipažinti su tyrimo medžiaga, kurioje yra konfidencialios informacijos. Pareiškėjas skundė atsakovo Konkurencijos tarybos veiksmus, kuomet ji nesudarė galimybės pareiškėjui susipažinti su tyrimo medžiaga, dangstydamasi komercine paslaptimi ir konfidencialia informacija. Pareiškėjo nuomone, taip buvo pažeista jo teisė į gynybą ir kartu nukrypta nuo Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo 2003m. kovo 15d. sprendimo (Nr. 61995A0025) suformuluotų nuostatų dėl šalių galimybės susipažinti su dokumentais konkurencijos bylose, kurie yra Konkurencijos tarybos pripažinti konfidencialiais. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad tiek Europos Bendrijų teismų praktikoje, tiek Europos Sąjungos teisiniuose dokumentuose yra skirtingai vertinama įmonės, kuri kaltinama konkurencijos teisės pažeidimu, teisė susipažinti su konfidencialia tyrimo medžiaga. Komisijos pranešimo dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais bylose pagal Europos Bendrijų sutarties 81 ir 82 straipsnius, EEE sutarties 53, 54 ir 57 straipsnius bei Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 taisyklių (ES oficialus leidinys C 325/7) 30 punkte nurodyta, kad antimonopolinėse bylose pareiškėjai neturi tokių pačių sąlygų ir garantijų kaip šalys, dėl kurių veiksnių atliekamas tyrimas. Dėl to pareiškėjai neturi teisės susipažinti su byla, kurią turi šalys. Taigi LVAT konstatavo, kad minėtose taisyklėse įtvirtintas ribojimas pareiškėjui susipažinti su tyrimo medžiaga turi būti taikomas šioje situacijoje ir nėra pažeidžiantis pareiškėjo teisės tinkamai ginti savo teisę. Teismas tiesiogiai taikė Europos Sąjungos teisės normas, kurios pagal nacionalinę teisę priskirtinos proceso teisei. Tai tik įrodo, kad Europos Sąjungos teisė turi didelę įtaką ir nacionalinei proceso teisei, mažindama proceso teisės autonomijos principo apimtį.

Teisės doktrinoje yra išskiriamas dar vienas viršenybės principo ribojimas, nustatantis, kad viršenybę prieš nacionalinę teisę turi ta Bendrijos teisė, kuri yra tinkamai priimta, t.y. galiojanti²². Tuo tarpu tik ETT turi kompetenciją nustatyti, ar Europos

²⁰ Claes M. The national Court's mandate in the European Constitution. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 120-123 psl.

²¹ 2005m. vasario 10 d. LVAT sprendimas byloje AB „Gubernija“ v. Konkurencijos taryba. Administracinė byla Nr. A⁷-783/2006. Procesinio sprendimo kategorija 7.3; 7.6; 61; 65.1

²² Claes M. The national Court's mandate in the European Constitution. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 102, 103 psl.

Sąjungos teisės norma galioja. Apie taikytinos teisės normų galiojimo nustatymą plačiau aptariama kitoje dalyje.

Viršenybės principo kontekste galima aptarti Europos Sąjungos teisės ir Konstitucijos santykį. A. Tatham apibendrinamas ETT praktiką Bendrijų teisės viršenybės principo klausimu, teigė, kad „net ir mažiausiai reikšminga techninio pobūdžio Bendrijos teisės akto dalis yra viršesnė už labiausiai gerbiamą nacionalinės konstitucijos normą“²³. ETT konkrečiai neanalizavo klausimo dėl valstybių narių konstitucinių nuostatų dėl tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio, o jos buvo labai skirtingos (pavyzdžiui, monistinė ir dualistinė sistemos)²⁴. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė konstitucines pataisas, kurios įsigaliojo 2004 m. rugpjūčio 14 dieną. Konstitucija buvo papildyta Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kurio 1 straipsnio 2 dalis teigia: „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus“. Taigi Europos Sąjungos teisės tiesioginis taikymas, viršenybės prieš nacionalinius įstatymus ir kitus teisės aktus principai bei Europos Sąjungos teisės autonomija buvo įtvirtinti šiame Konstituciniame akte. Nepaisant to, kad Konstitucija įtvirtina Bendrijos teisės viršenybės principą, E. Kūris iškelia klausimą dėl Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos santykio. Konstituciniame akte aiškiai nurodyta, kad Europos Sąjungos teisė turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Autorius teigia, kad vargu ar galima teigti, jog sąvoka „kiti teisės aktai“ apima ir Konstituciją. Taigi tol, kol Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnis, nustatantis, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, nebus pakeistas referendumu (o tai pasak autoriaus visiškai nerealu), tol teisiškai samprotauti apie Europos Sąjungos teisės viršenybę Lietuvos Respublikos Konstitucijos atžvilgiu nėra ko²⁵. Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime „Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse bei miško žemėje“ nustatė:

„Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga,

²³ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. 58 psl.

²⁴ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Vilnius, Teisė. Mokslo darbai, 2002, Nr. 37.

²⁵ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. Vilnius: Justitia, 2004. Nr. 6(54).

Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir - Europos Sąjungos teisės atžvilgiu - yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją.“

Kitų Europos valstybių konstituciniai teismai, pavyzdžiui Vokietijos ir Italijos konstituciniai teismai nustatė tam tikrus konstitucinius Europos Sąjungos teisės viršenybės apribojimus. Taigi Lietuva iš esmės nesiskiria nuo kitų Europos sąjungos valstybių narių: nacionalinės konstitucijos viršenybė – šiuo metu teisiškai nepaneigtas principas²⁶.

Šiame kontekste galima aptarti administracinio teismo teisėjo poziciją jam susidūrus su nacionalinės normos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK arba Konvencija) kolizija. Maastrichto sutarties 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, pasirašyta 1950 metų lapkričio 4 dieną Romoje, ir teises, kylančias iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų, kaip bendrus bendrijos teisės principus“²⁷. Lietuvos Respublika 1993 m. gegužės 14 dieną tapo Europos Tarybos nare, tą pačią dieną pasirašydama ir EŽTK, Lietuvos Respublikos Seimas 1995 metų balandžio 27 dieną įstatymu ratifikavo Konvenciją ir jos 4, 7 ir 11 Protokolus. Pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį EŽTK tapo Lietuvos teisinės sistemos sudedamąja dalimi, remiantis 1999m. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalimi, ši Konvencija, kaip ratifikuota sutartis, turi viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymams kuomet iškyla kolizijos klausimas. Konvencija nekelia teisinės griežtos pareigos valstybėms jos dalyvėms perkelti Konvencijos nuostatas į vidaus teisę ir jas tiesiogiai taikyti, efektyviausiai Konvencijos tikslus įgyvendina tos valstybės, kurios Konvencijai suteikė atitinkamą teisinį statusą

²⁶ Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. Doktorantė Deimilė Prapiestytė. Jurisprudencija 2006 5(83). 102-108psl

²⁷ Tokia ES pozicija pirmą kartą buvo suformuluota ETT byloje *Stauder v. City of Ulm* 29/69 [1969] ECR 419.

vidaus teisėje²⁸. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje patvirtinamas Konvencijos viršenybės principas:

„Lietuvos Respublikai ratifikavus Konvenciją, ji tapo Lietuvos teisės dalimi, todėl teismai Lietuvos vidaus teisę turi aiškinti ir taikyti šios Konvencijos kontekste ir, esant vidaus teisės ir Konvencijos nuostatų kolizijai, suteikti prioritetą Konvencijos nuostatomis <...>“²⁹.

Minėtinos principinės nuostatos taikytinos ir Lietuvos Respublikos administraciniams teismams, sprendžiant su žmogaus teisėmis susijusius klausimus. Galima paminėti bylą *A. Songaila v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija*³⁰, kurioje buvo iškilęs klausimas dėl operatyvinės informacijos panaudojimo skiriant tarnybinę nuobaudą, jeigu ši informacija buvo gauta operatyvinių veiksmų metu darant slaptą telefoninių pokalbių įrašą. Teismas šioje byloje nurodė, kad valstybės tarnyba turi būti grindžiama teisiniais principais, turi būti laikomasi teisės aktų reikalavimų, be to, turi būti užtikrinama, jog nebus pažeidžiamos ir asmenų teisės, įtvirtintos tiek nacionaliniuose teisės aktuose, tiek tarptautinėse sutartyse. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo:

„Valstybės institucijos turi teisę apriboti asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą esant trims būtinoms sąlygoms: pirma, tai turi būti nustatyta įstatymo; antra, tai turi būti būtina demokratinėje visuomenėje; trečia, turi būti siekiama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje nustatytų tikslų. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio garantijos, užtikrinančios asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą, yra taikomos dėl valstybės tarnautojų. Aiškinant Operatyvinės veiklos įstatymo taisykles turi būti besąlygiškai laikomasi viešosios teisės principo, nustatančio, kad asmens teisės ribojančios teisės normos negali būti aiškinamos ir taikomos plečiamai. Esant teisinio reguliavimo neaiškumui ar neišbaigtumui, Operatyvinės veiklos įstatymo teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos žmogaus, o ne valstybės naudai“.

Teismas taip pat konstatavo (pagrindė remdamasis LAT cituota byla), kad Konvencija yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, tai tarptautinės teisės šaltinis ir ši Konvencija yra tiesioginio taikymo aktas. Remiantis tarptautinės teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principu (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnis, Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalis), Konvencijos

²⁸ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos teisėje Eugrimas, Vilnius, 2000. 50psl.

²⁹ 1999m. rugsėjo 6d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999m. (Civ. Byla Nr. 3K-3-384/99) Kategorija 35.

³⁰ 2004 m. lapkričio 9 d. LVAT sprendimas *A. Songaila v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija* (Administracinė byla Nr. A³-750-2004).

normoms turi būti suteiktas prioritetas, jeigu nacionalinės normos nustato kitokias taisykles nei Konvencija, ar jos nėra aiškios ir gali būti interpretuojamos įvairiai. Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas, jo nuostatos, susiję su asmens teisių apsauga negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų nustatomos kitokios taisyklės negu jas nustato Lietuvos Respublikos pripažįstamos tarptautinės teisės normos³¹. Pažymėtina, kad LVAT pozicija, kai jis pripažįsta EŽTK viršenybę ir aktyviai remiasi šiuo principu, yra svarbi, nes tai padeda užtikrinti tinkamą Europos Sąjungos teisės normų taikymą, asmenų teisių, kylančių iš Europos Sąjungos teisės, gynimą bei sumažina galimybę atsirasti valstybės atsakomybei dėl Europos Sąjungos teisės normų netaikymo.

Lietuva, kaip ir daugelis Europos Sąjungos valstybių, nėra nustačiusi hierarchijos tarp Europos Sąjungos Sutarčių ir EŽTK, taigi gali iškilti jų interpretavimo kolizija Europos Teisingumo ir Europos žmogaus teisių teismuose. Plačiau apie tai bus nagrinėjama kalbant apie taikytinos teisės lyginamąjį aiškinimą.

Europos Bendrijos teisės viršenybė užtikrina Bendrijos teisės vienodą taikymą³². Taigi nacionaliniai administraciniai teismai yra atsakingi už Europos Bendrijų teisės laikymąsi, vienodą veikimą, taikymą bei tinkamą Europos Sąjungos teisės viršenybės principo įgyvendinimą. Tačiau kad būtų pilnai užtikrintas Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas ir taikymas administraciniuose teismuose, manytina, kad egzistuoja tam tikrų teisinio reguliavimo spragų bei trūkumų. Paminėtina, kad įstatymų leidėjas turėtų tinkamiau reglamentuoti byloje dalyvaujančių asmenų teisinį statusą, jų teises, pareigas, procesinį teisnumą ir veiksnumą; turėtų būti konkretizuoti asmenys, galintys ginti viešąjį interesą; nėra pakankamai reglamentuotas reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymas: nenumatyta galimybė taikyti laikinąsias apsaugos priemones iki pateikiant skundą; nėra galimybės pareikalauti nuostolių, galinčių atsirasti dėl reikalavimo užtikrinimo priemonių, atlyginimo užtikrinimo; nepakankamai reglamentuota pasirengimo nagrinėti administracinę bylą stadija: neužtikrintas šalių apsikeitimas procesine medžiaga iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios; nereglamentuota, kokia forma teismas rengiasi nagrinėti administracinę bylą, nenumatyta galimybė sudaryti taikos sutartį³³. Šios priemonės administracinį procesą padarytų veiksmingesnį, tuo pačiu Bendrijos teisę apsaugotų nuo „praktiškai neįmanomo įgyvendinimo“ (angl. *impossible in practise to exercise*).

³¹ 2004 m. lapkričio 9 d. LVAT sprendimas *A. Songaila v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija* (Administracinė byla Nr. A³-750-2004).

³² Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 25 psl.

³³ Doc. dr. Valančius V., Norkus R. *Administracinio proceso Lietuvoje reformos prielaidos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2005. Nr.3. 2-12 psl.

1.2 Tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo principai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnis įtvirtina jos tiesioginio taikymo galimybę. Taigi teisėjai Konstitucijos normas turi taikyti tiesiogiai, kas pasakytina ir apie kitus nacionalinius įstatymus. Kaip jau minėta, jeigu teisėjas kaip taikytiną teisę pasirenka Europos Sąjungos, konkretizuoja normą, tuomet jis turi dvi galimybes taikyti tą normą:

- tiesiogiai;
- netiesiogiai.

Tiesioginis Europos Sąjungos teisės normų taikymas administraciniuose teismuose gali būti nagrinėjamas remiantis tiesioginio taikymo³⁴ (angl. *direct applicability*; vok. *unmittelbare Geltung*) ir tiesioginio veikimo (angl. *direct effect*; vok. *unmittelbare Anwendbarkeit*) principais. Iš ETT jurisprudencijos matyti, kad teismas nedaro skirtumo tarp šių dviejų sąvokų, tam tikrais atvejais abi sąvokas išskiria, bet vartoja jas pakaitomis³⁵. Tuo tarpu teisės teoretikai jas išskiria. Bet iš esmės nacionaliniai administraciniai teismai, taikydami Europos Sąjungos teisę, ją turi taikyti platesne apimtimi, t.y. taikyti normas, kurios tiesiogiai taikomos pagal Europos Sąjungos teisės formuojamą sampratą (reglamentai), ir tas, kurios yra tiesiogiai veikiančios (direktyvos, sprendimai, Sutarties nuostatos).

1.2.1 Europos Sąjungos teisės tiesioginio taikymo principas

Europos Sąjungos teisės tiesioginio taikymo principas yra glaudžiai susijęs su Europos Sąjungos viršenybės bei tiesioginio veikimo principais. Kaip minėta, ETT tiesioginio veikimo ir taikymo sąvokas dažnai sutapatina, tačiau, nors jos siejasi, viena nuo kitos skiriasi. Tiesioginio taikymo sąvoka turėtų būti vartojama apibūdinti, koku būdu Bendrijos teisė tampa teisiškai galiojanti valstybėse narėse³⁶. Skirtingai nei Europos Sąjungos viršenybės ir tiesioginio veikimo principai, tiesioginio taikymo principas

³⁴ Kai kurie autoriai, pvz. S. Žaltauskaitė – Žalimienė šį terminą verčia kaip tiesioginį galiojimą, teigdama, kad tai tinkamesnė sąvoka, atsižvelgiant į vokišką tekstą, o kadangi *direct effect* gali būti verčiamas kaip tiesioginis taikymas, tai toks jų vertimas pasiteisina. Manytina, kad darbe pasirinktas sąvokų vertimas labiau atitinka principų turinį.

³⁵ Claes M. *The national Court's mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 75 psl.

³⁶ Foster N. *Foster on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 173 psl.

konkrečiai įvardintas Europos Bendrijos Sutarties³⁷ 249 straipsnio 2 dalyje, kuri nustato, kad „reglamentas taikomas visuotinai“ ir „visas privalomas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse“³⁸.

Atsižvelgiant į šią Sutarties nuostatą, reglamentas suteikia teises ir pareigas asmenims, kuriems jis taikytinas, be jokių papildomų šių aktų inkorporavimo į nacionalinę teisę priemonių. ETT *Variola*³⁹ byloje pažymėjo, kad „atsižvelgiant į jo prigimtį ir vietą Bendrijos teisės šaltinių sistemoje, reglamentas turi tiesioginį poveikį ir dėl to privatiems asmenims suteikia teises, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai. Tiesioginis reglamento taikymas reiškia, kad jo įsigaliojimas ir taikymas yra nepriklausomas nuo bet kokios nacionalinės teisės priemonės. Dėl išpareigojimų, kylančių iš Sutarties ir prisiimtų ją ratifikavus, valstybės narės turi pareigą netrukdyti tiesiogiai taikyti reglamentus“⁴⁰. Tuo tarpu byloje *Commission v. Italy*⁴¹ nustatyta, kad valstybės narės yra įpareigojamos neinkorporuoti Reglamentų į nacionalinę teisę, išskyrus atvejus, kai tai būtina remiantis pačiu Reglamentu.

Direktyvos, sprendimai ir Sutarties straipsniai negali būti tiesiogiai taikomi, kadangi juos įgyvendinti reikia nacionalinės arba Bendrijos teisinėmis priemonėmis. Būtent dėl šios priežasties privalu atskirti tiesioginį veikimą nuo tiesioginio taikymo. Kaip minėta, tik reglamentai gali būti tiesiogiai taikomi, bet ir tai ne visi⁴².

LVAT praktikoje išskirtinas atvejis, kuomet Reglamentas buvo taikytas tiesiogiai. 2004 m. lapkričio 17 d.⁴³ Vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė kolegija išnagrino tris skundus administracinių teisės pažeidimų bylose. Šios bylos buvo panašios tuo, kad (visais trimis atvejais) asmenys 2004 m. balandžio 29 d. vyko per valstybės sieną iš Latvijos Respublikos į Lietuvos Respubliką per pasienio kontrolės punktą ir nepateikė muitinės kontrolei 8000 eurų. Už tokius veiksmus pagal 1997 m. kovo 6 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 199 patvirtintą Muitų režimą keleiviams, vykstantiems per Lietuvos Respublikos sieną, atsakomybė numatyta Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 210 straipsnio 1 dalyje (kontrabanda)⁴⁴. Taigi nustatyta, kad buvo įvykdyta kontrabanda ir pareigūnai, pritaikę tuo metu galiojančius teisės aktus, teisėtai paskyrė nuobaudas. Vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė

³⁷ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.

³⁸ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. 135 psl.

³⁹ Case 43/73 *Fratelli Variola S.p.A v. Amministrazione Italiana delle Finanze* [1973] ECR, 981.

⁴⁰ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. 61-63 psl.

⁴¹ Case 39/72 *Commission of the European Communities v Italian Republic*. [1973] ECR 101.

⁴² Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. 136 psl.

⁴³ 2004m. lapkričio 17d. nutartys *S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė*. Dėl ATPK 210 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo po 2004m. gegužės 1d. (Administracinė byla Nr. N^o-961-2004, Nr. N^o-962-2004, N^o-963-2004).

⁴⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2004 metai).

kolegija pažymėjo, kad Lietuvos Respublikai 2003 m. balandžio 16 d. pasirašius Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutartį (įsigaliojusią 2004 m. gegužės 1 d.), Lietuvos Respublika tapo Europos Sąjungos valstybe nare ir jos sienos su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis tapo vidaus sienomis. Pagal Europos Bendrijos steigiamąją sutartį, Europos Sąjungos valstybės narės įkūrė vieningą muitų sieną, jų teritorijos tapo viena muitų teritorija. Vienas iš Europos Sąjungos teisės aktų muitų srityje – 1983 m. kovo 28 d. Europos Bendrijos Tarybos reglamentas Nr. 918/83, nustatantis Bendrijos atleidimo nuo muitų sistemą, kuriuo Bendrijos narėms muitai dėl pinigų nėra nustatyti. Kadangi pagal Europos Sąjungos teisę reglamentai yra Europos Sąjungos valstybėse narėse tiesiogiai taikomi teisės aktai, tai minėto Reglamento nuostatos Lietuvos Respublikoje nuo Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą turi būti taikomos tiesiogiai. Taigi, nors kontrabandos, padarytos iki 2004m. gegužės 1d., priešingumas teisei yra nepanaikintas, tačiau atsižvelgdama į Lietuvos Respublikoje tiesiogiai taikomą 1983m. kovo 28d. Europos Bendrijos reglamentą Nr.918/83, kuriuo muitai dėl pinigų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams nėra nustatyti, teisėjų kolegija padarė išvadą, jog nuo Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą yra kitaip vertintinas kontrabandos, kaip administracinio teisės pažeidimo, pavojingumas. Taigi Vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad pažeidėjas teisėtai atleistas nuo administracinės atsakomybės⁴⁵.

Tačiau iškyla klausimas, ar tai reikštų, kad pareigūnas, paskyręs nuobaudą, tai padarė neteisėtai? Teismas konstatavo, kad atleidimas nuo atsakomybės yra teisėtas, tačiau tai nereiškia, kad nubaudimas pagal tuo metu galiojančius įstatymais buvo neteisėtas, juk kontrabanda, padaryta iki 2004m. gegužės 1d. yra vis dar priešiška teisei. Tiesiog pakitus teisinei erdvei teismas pritaikė tuo metu galiojantį Reglamentą, taip pat remdamasis principu, kad aktai, švelninantys ar panaikinantys atsakomybę, turi atgalinio veikimo galią.

⁴⁵ Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę. Doc. Dr. Virgilijus Valančius. Justitia 2004m. Nr.6. 25-43psl.

1.2.2 Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principas

Kaip minėta, Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo, kaip ir viršenybės principas, nėra aiškiai įvardyti Europos Bendrijos steigiančiose sutartyse, jis buvo plėtojamas ir suformuluotas ETT. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principas reiškia galimybę asmenims nacionaliniuose teismuose remtis Europos Bendrijos teise⁴⁶.

Tiesioginio veikimo doktrina pirmą kartą buvo suformuluota ETT *Van Gend & Loos*⁴⁷ byloje. *Van Gend & Loos* įmonė apskundė Olandijos mokesčių inspekcijos sprendimą dėl importuoto iš Vokietijos į Olandiją šlapalo formaldehido apmuitinimo pagal 1960 m. Olandijoje įsigaliojusį apmuitinamų prekių sąrašą. Byloje remtasi Europos Bendrijos Sutarties 12 straipsniu, draudžiančiu valstybėms tarpusavyje nustatyti naujus muitų mokesčius. Atsakovas – Nyderlandų karalystė įrodinėjo, kad šis straipsnis taikomas tik valstybėms narėms ir todėl juo negali remtis privatūs asmenys. Taip pat teigė, kad tiesioginis Europos Bendrijos Sutarties normų veikimas yra priklausomas nuo valstybės narės konstitucinio pripažinimo. Tačiau ETT atmetė šiuos argumentus ir generalinio advokato nuomonę. ETT konstatavo, kad „Europos Ekonominė Bendrija sukūrė naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės apribojo savo suverenias teises ir kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai. Remiantis tuo, nepriklausomai nuo valstybių narių teisės aktų, Europos Bendrijos teisė ne tik priskiria asmenims pareigas, bet ir suteikia jiems atitinkamas teises, kurios tampa dalimi jų teisinio statuso ir kurios kyla ne tik esant tiesioginiam teisių įtvirtinimui Sutarties nuostatose, bet ir esant aiškiai numatytoms asmenų, valstybių narių, Europos Bendrijos institucijų pareigoms. Remiantis Europos Ekonominės Bendrijos Sutarties dvasia, prigimtimi ir tikslais 12 straipsnis yra tiesiogiai veikiantis – sukuriantis asmenims teises, kurias turi ginti nacionaliniai teismai“⁴⁸.

Van Gend & Loos byloje ETT ne tik įtvirtino tiesioginio veikimo principą, teigiantį, kad Bendrijos teisė valstybių narių subjektams gali tiesiogiai suteikti teises nepriklausomai nuo valstybių narių nacionalinės teisės ir šios teisės turi būti efektyviai ginamos nacionaliniame lygmenyje, bet ir išdėstė pagrindines sąlygas, kurioms esant Europos Sąjungos teisės nuostata taikoma tiesiogiai. Teismas nustatė, kad Sutarties 12

⁴⁶ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. 61-63 psl.

⁴⁷ Case C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*. [1963] ECR 1.

⁴⁸ Case C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*. [1963] ECR 1.

straipsnyje yra įtvirtintas aiškus ir besąlyginis draudimas valstybėms narėms nepadidinti muitų, kurie uždedami prekėms vežamoms per sieną. Tai buvo įvardinta kaip valstybės negatyvi pareiga. Be to, ši pareiga nėra susieta su jokia valstybėms suteikta išlyga, kuri padarytų jos įgyvendinimą priklausomą nuo teisinių priemonių, kurias priimtų pagal nacionalinę teisę. Teisingumo Teismas nustatė vadinamąjį „vertikalųjį tiesioginį veikimą“, kai Europos Sąjungos teisės akto suteikiamomis teisėmis asmenys gali remtis tik santykių su valstybe srityje (asmenims suteikiamos teisės, o valstybei – atitinkama pareiga jas užtikrinti.)⁴⁹. Taigi pagal šį sprendimą galima išskirti tokias Europos Sąjungos teisės normos tiesioginio veikimo pagrindines sąlygas:

- 1) Norma privalo būti aiški ir tiksli;
- 2) Norma privalo būti besąlyginė;
- 3) Negali būti jokių išlygų, darančių normos įgyvendinimą priklausomą nuo vėlesnių valdžios veiksmų.

Toliau nagrinėjamas atskirų Europos Sąjungos teisės šaltinių tiesioginis veikimas.

1.2.2.1 Tiesioginis Sutarties nuostatų veikimas

Daugelyje bylų ETT yra pripažinęs Sutarties nuostatų tiesioginį veikimą. *Lütticke*⁵⁰ byloje ETT, sprenddamas Europos Bendrijos Sutarties 95 straipsnio tiesioginio veikimo klausimą, tiesioginį veikimą priskyrė ne tik negatyvią pareigą numatančioms nuostatoms, bet ir pozityvią. Šio straipsnio 1 ir 2 dalys turėjo negatyvią pareigą netiesioginio apmokestinimo atžvilgiu. Tačiau 95 straipsnio 3 dalis reikalauja, kad valstybės narės iki pereinamojo laikotarpio pabaigos panaikintų visus nacionalinės teisės aktus, nustatančius diskriminuojantį netiesioginį apmokestinimą. Teismas nusprendė, kad ši dalis nacionalinei valdžiai nebesuteikia veiksmų laisvės nuo tos dienos, kurios šios nacionalinės normos turėjo būti panaikintos. Kadangi šis terminas buvo praėjęs, Europos Bendrijos Sutarties 95 straipsnio 3 dalis transformavosi į tiesiogiai veikiančią nuostatą⁵¹.

Šį ETT sprendimą papildanti byla - *Reyners v. Belgium*⁵². Teismas pasisakė, kad nors ir pasibaigus pereinamajam laikotarpiui nebuvo priimta direktyva ar bendroji programa, kaip tai numatyta Europos Ekonominės Bendrijos Sutartyje, Europos Ekonominės Bendrijos Sutarties 52 straipsnis tapo tiesiogiai taikoma nuostata. ETT

⁴⁹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 26 psl.

⁵⁰ Case 57/65 *Alfons Lütticke v. Hauptzollamt Saarlouis* [1966] ECR 205.

⁵¹ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. 127 psl.

⁵² Case 2/74 *Reyners v. Belgium* [1974] ECR 631.

konstatavo: „Nustatydamas, kad steigimosi laisvė turi būti užtikrinta iki pereinamojo laikotarpio pabaigos, 52 straipsnis įpareigoja pasiekti konkretų rezultatą, kurį įgyvendinti galėtų palengvinti progresyvių priemonių programos, tačiau tai neturėtų nuo jų priklausyti. Tai, kad šio progreso nebuvo paisoma, nepakeičia pačios pareigos pasibaigus jos įgyvendinimo laikotarpiui.“

ETT, plėtodamas tiesioginio veikimo principą, pasisakė ne tik dėl vertikalios tiesioginio veikimo, t.y. kai Sutartyje yra numatyta nacionalinės valdžios pareiga ir asmuo turi teisę nacionaliniame teisme remtis tokia norma, bet ir dėl horizontalaus tiesioginio veikimo, t.y. kai Europos Bendrijos teisė nustato ir privačių asmenų pareigas, kurias atlikti gali reikalauti kiti asmenys. Šiame kontekste yra išskirtina *Defrenne v. Sabena*⁵³ byla. ETT savo sprendime, atsižvelgdamas į Bendrijos socialinių uždavinių svarbą, nusprendė, kad Europos Bendrijos Sutarties 119 straipsnis, numatantis diskriminacijos draudimą vyrų ir moterų atžvilgiu mokant darbo užmokestį už vienodai atliktą darbą, yra taikomas ne tik valdžios institucijų veiklai, bet ir visiems kolektyviniams darbo susitarimams bei susitarimams tarp asmenų. Taigi padaryta išvada, kad 119 straipsnis yra ne tik vertikaliai, bet ir horizontaliai tiesiogiai veikiantis.

Kadangi LVAT praktikoje yra tik keletas bylų, kuriose ES teisė buvo taikoma tiesiogiai, tačiau nei vienoje iš jų nebuvo taikoma Sutartis, kaip sukurianti tam tikras teises ar pareigas asmenims, kurias administracinis teismas turėtų apginti.

1.2.2.2 Tiesioginis Reglamentų veikimas

Konsoliduotos Europos Bendrijos Steigimo Sutarties⁵⁴ 249 straipsnio 2 dalis nustato, kad: „Reglamentas yra taikomas visuotinai. Jis yra privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse.“ Atrodytų, kad visi reglamentai yra visada tiesiogiai veikiantys ir asmenų atžvilgiu, tačiau visgi taip nėra. Pirmiausia, reglamento nuostata gali neatitikti tiesioginiam veikimui reikalingų trijų sąlygų, kurios jau buvo aptartos kalbant apie *Van Gend & Loos* bylą. Antra, reikia atsižvelgti į ETT sprendimą priimtą *Politi v. Ministry of Finance of Italian Republic*⁵⁵ byloje. Byloje buvo nagrinėjami klausimai, ar reglamentai yra neatidėliotinai taikytini nacionalinėje teisėje ir ar jie sukuria individualias teises, kurias nacionaliniai teismai turi ginti. ETT išaiškino 249 straipsnio 2 dalies nuostatas. Teismas konstatavo, „kad atsižvelgiant į reglamentų prigimtį ir funkcijas Bendrijos teisės šaltinių sistemoje, reglamentai galioja tiesiogiai, taigi gali sukurti

⁵³ Case 43/75 *Defrenne v. Sabena* [1976] ECR 455.

⁵⁴ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.

⁵⁵ Case 43/71 *Politi s.a.s. v. Ministry of Finance of Italian Republic* [1971] ECR, 1039.

individualias teises, kurias nacionaliniai teismai privalo ginti“. Pažymėtina, kad valstybėms narėms reglamentai yra tiesiogiai taikomi aktai, tuo tarpu Europos Sąjungos piliečiams reglamentai tiesiogiai taikomi tik tais atvejais, kai nustato jiems konkrečias teises ar pareigas. Tuo tarpu nacionalinis teismas savo veikloje turi taikyti reglamentus abiem atvejais.

Jau aptartoje LVAT byloje *S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė*⁵⁶, teismas pažymėjo, kad 1983 m. kovo 28 d. Europos Bendrijos Tarybos reglamentas Nr. 918/83, nustatantis Bendrijos atleidimo nuo muitų sistemą, kuriuo Bendrijos narėms muitai dėl pinigų nėra nustatyti, yra taikytinas tiesiogiai, nes reglamentai yra Europos Sąjungos valstybėse narėse tiesiogiai taikomi teisės aktai. Tačiau galima būtų teigti, kad jeigu pareiškėjai būtų rėmęsi šiuo reglamentu ir teigę, kad iš jo kyla teisės, kurias teismas turėtų apginti, tai tokiu atveju reglamento taikymas LVAT galėtų būti pateisinamas tiesioginio jo veikimo principu. Tačiau teismas turėtų įvertinti, ar reglamentas yra aiškus, besąlyginis ir nėra jokių išlygų, darančių normos įgyvendinimą priklausomą nuo vėlesnių valdžios veiksmų.

1.2.2.3 Direktyvų tiesioginis veikimas

Europos Bendrijos Sutarties 249 straipsnio 3 dalis nustato, kad: „Direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, rezultato, kurį reikia pasiekti atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka jos įgyvendinimo formą ir būdus“. Taigi atrodytų, kad direktyvų įgyvendinimas ir užtikrinimas yra valstybių narių bei Europos Bendrijos institucijų prerogatyva, tuo tarpu individualūs asmenys negali jomis remtis kaip įtvirtinančiomis jų teises. Tačiau ETT pripažino, kad direktyvos taip pat gali veikti tiesiogiai.

Paminėtina byla *Pubblico Ministero v. Tullio Ratti*⁵⁷, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl dviejų direktyvų, kurių Italijos Vyriausybė, turėdama pareigą jos neįvykdė, t.y. neįgyvendino direktyvų, tuo tarpu vienos iš jų įgyvendinimo terminas buvo jau pasibaigęs. ETT pasisakė, kad šį klausimą reikia spręsti atsižvelgiant į direktyvų teisinę prigimtį. ETT šioje byloje konstatavo, kad jei privatūs asmenys negalėtų pasiremti direktyvos nuostatomis, tuomet tai būtų nesuderinama su direktyvos privalumu

⁵⁶ 2004m. lapkričio 17d. nutartys *S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė*. Dėl ATPK 210 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo po 2004m. gegužės 1d. (Administracinė byla Nr. N⁹-961-2004, Nr. N⁹-962-2004, N⁹-963-2004).

⁵⁷ Case 148/78 *Pubblico Ministero v. Tullio Ratti* [1979] ECR 1629.

pobūdžiu, nustatytu Europos Bendrijos Sutarties 249 straipsnyje. Ypač tais atvejais, kai Europos Bendrijos direktyvų pagalba yra nustatomos tam tikros konkrečios pareigos valstybėms narėms, būtų susilpnintas praktinis direktyvų galiojimas. ETT taip pabrėžė, kad direktyvos nuostatos turi būti aiškios ir besąlyginės ir konstatavo, kad jei yra pasibaigęs direktyvos įgyvendinimo terminas, tai direktyva yra veikianti tiesiogiai. Taip pat ETT aiškiai pareiškė, jog „tiesioginis veikimas kyla tik tada, kai valstybė narė laiku neįgyvendina direktyvos. Tuo tarpu tol, kol terminas nepasibaigęs, valstybės narės teisinius santykius gali reguliuoti absoliučiai savo nuožiūra ir privatus asmuo direktyvos nuostatomis remtis negali. Be to, valstybė narė laiku įgyvendinusi direktyvos nuostatas prieš terminą, šiuo faktu negali remtis santykiuose su kita valstybe nare.⁵⁸“ ETT taip pat pasisakė, kad tokiais atvejais, kai nacionalinė valdžia įgyvendino direktyvą, tačiau neteisingai, konkreti direktyva taip pat turėtų būti tiesiogiai veikianti, nes jei asmenys negalėtų ja remtis nacionaliniuose teismuose, ji taptų neveiksminga⁵⁹.

*Van Duyn v. Home Office*⁶⁰ byloje tirtas atvejis, kai Nyderlandų pilietė norėjo nuolat apsigyventi Didžiojoje Britanijoje ir ten eiti sientologų bažnyčios sekretorės pareigas. Savo ieškinį ji grindė Direktyvos 64/221 3 straipsnio 1 dalimi, reglamentuojančia sąlygas, kurioms esant valstybės narės galėjo šiai teisei taikyti Europos Bendrijos sutarties 48 straipsnio 3 dalyje numatytą viešosios tvarkos išlygą. ETT nustatė, kad ši direktyvos dalis atitinka tiesioginio veikimo kriterijus. Joje ne tik yra pareiga, neleidžianti jokių išlygų, ar sąlygų, bet ir teisinio tikrumo sumetimais būtina, kad asmenys galėtų būti tikri dėl šios pareigos netgi tada, kai ji nustatyta dokumente, kuris apskritai nėra tiesiogiai veikiantis.

Teisės teoretikai⁶¹, atsižvelgdami ir analizuodami ETT praktiką, akcentuoja, kad direktyvos neturi horizontalaus tiesioginio veikimo. Kaip pavyzdys pateikiama *Marshall*⁶² byla, kurioje ETT konstatavo, kad atsižvelgiant Sutarties 249 straipsnį direktyvos privalomumas, kuris ir suteikia pagrindo ja remtis nacionaliniame teisme, taikomas tik kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta. Taigi direktyva negali pati savaime nustatyti asmenų pareigų ir kad direktyvos nuostata negalima remtis kito tokio asmens atžvilgiu⁶³.

⁵⁸ Case 51/76 *Varbond v. Nederlandse Ondernemigen (VNO) v. Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen* [1977] ECR 113.

⁵⁹ Cairns W. *Europos Sąjungos teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999. 130 psl.

⁶⁰ Case 41/74 *Van Duyn v. Home Office* [1974] ECR 1337.

⁶¹ Žr. pvz. Leyland P., Woods T. *Textbook on Administrative Law*. 4th Editon. Oxford: Oxford University Press, 2002. 101 psl. Foster N. *Foster on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 177-181 psl.

⁶² Case 152/84 *Marshall v. Southampton and South West Hampshire Area Health Authority (Teaching)* [1986] ECR 723.

⁶³ Case 91/92 *Faccini Dori v. Recreb Srl* [1994] ECR I-3325.

Teismas pateikia keletą alternatyvų, kuriomis galima pasiekti direktyvomis siekiamus tikslus. Viena iš jų yra *Von Colson*⁶⁴ byloje, kurioje numatyta netiesioginio veikimo galimybė (angl. *indirect effect*). Joje ETT nurodė, kad reikalavimas pasiekti direktyvoje nustatytą rezultatą ir pagal Bendrijos Sutartį imtis visų, bendro ar specialaus pobūdžio priemonių įpareigoja valstybės institucijas bei jos jurisdikcijoje esančius teismus. Kitoje byloje Teismas pažymėjo, kad taikant nacionalinius aktus, nesvarbu išleistus prieš ar po direktyvos priėmimo, nacionalinis teismas, interpretuodamas nacionalinės teisės normas, turi tai daryti kiek įmanomai atsižvelgdamas į tam tikros direktyvos tikslą bei jos turinį⁶⁵. Taigi yra pabrėžtas teleologinis direktyvų aiškinimo metodas, kuris aptariamam darbe aptariant teisminių teisės aiškinimą.

Remdamiesi ETT suformuluota netiesioginio taikymo doktrina Lietuvos administraciniai teismai aiškina nacionalinės teisės normas Europos Sąjungos teisės aktų kontekste. Paminėtina 2006m. vasario 9d. LVAT nutartis⁶⁶. Joje teigiama, kad ginčytini santykiai yra reguliuojami Lietuvos Respublikos Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo normomis (išskirtinas laikotarpis nuo 2002m. liepos 1d. iki 2003m. liepos 31d.). Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Šeštojoje Direktyvoje (2 straipsnio 1 dalis, 4 straipsnio 2 ir 5 dalys, 13 ir 18straipsniai). Teismas nustatė, nors ši Direktyva negaliojo Lietuvoje ginčo teisinių santykių atsiradimo metu, nes Lietuva dar nebuvo Europos Sąjungos nare, tačiau ji gali būti pasitelkta kaip antrinis šaltinis aiškinant teisę ir padėti suvokti nacionalinio teisinio reglamentavimo prasmę, be to, ji aktuali šiandien, kai Lietuva yra Europos Sąjungos narė. Galimybę remtis Europos Bendrijų teisės aktais, sprendžiant ginčą ir aiškinant minėtą Pridėtinės vertės mokesčio įstatymą, patvirtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 1016 patvirtintos Mokesčių teisinės bazės sutvarkymo programos 26 punkte numatyta Pridėtinės vertės mokesčio įstatymą suderinti su Europos Sąjungos teisine baze, o nuo 1999 m. rengti įstatymų projektai, keitę Pridėtinės vertės mokesčio įstatymą, buvo derinami su Europos Sąjungos teisės aktais. 2002 m. kovo 5 d. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatos atitinka minėtąją Šeštąją Direktyvą. Aiškinant šiam ginčui aktualias įstatymo bei Direktyvos nuostatas, aktuali ir Europos Teisingumo Teismo praktika. Apelianto nurodomuose Teisingumo Teismo sprendimuose paslaugų teikimas kaip ekonominė veikla vertinama tiesioginio ryšio tarp paslaugų ir gaunamo atlyginimo,

⁶⁴ Case 14/83 *von Colson and Kamman v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891

⁶⁵ Case 106/89 *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135.

⁶⁶ 2006m. vasario 9d. LVAT nutartis *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Ignalinos atominės elektrinės apsaugos rinktinė v. VMI* (Administracinė byla Nr. A⁴ - 779/2006).

teisinio santykio tarp paslaugų tiekėjo ir gavėjo bei paslaugos vartojimo aspektu, tačiau šiuose sprendimuose nepasisakoma dėl kitos šioje byloje aktualios sąlygos, leidžiančios viešosios teisės subjekto, vykdančio valdžios funkcijas, veiklą apmokestinti. Tai – veiklos konkurencingumas. Europos Teisingumo Teismo 1990 m. gegužės 15 d. priimtame preliminariniame nutarime byloje *Case 4/89 Carpaneto Piacentino a.o.* pažymėjo: laikytina, kad viešosios teisės subjektai veikia kaip valdžios institucijos tuomet, kada jiems taikomas specialus teisinis reglamentavimas (specialus teisinis režimas). Minėtoji sąvoka neaprepia veiklos, kurią šie subjektai vykdo tomis pačiomis teisinėmis sąlygomis kaip ir privatūs subjektai. ETT taip pat nurodė, kad tam tikrą veiklą, vadovaudamasis minėtais kriterijais, vertina ir atitinkamai kategorijai priskiria nacionalinis teismas. Nutarime akcentuota ir tai, kad valstybės narės privalo užtikrinti, jog viešosios teisės subjektai būtų laikomi apmokestinamaisiais asmenimis tokios veiklos, kurią jie vykdo kaip valdžios institucijos, atžvilgiu, kada su ja gali konkuruoti privatūs asmenys, jei jų laikymas neapmokestinamaisiais asmenimis žymiai iškraipytų konkurenciją.

Netiesioginis veikimas analizuojant netiesioginį Europos Sąjungos teisės taikymą Lietuvos administraciniuose teismuose yra suprantamas kaip visų Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimas, rėmimasis jais, vertinant nacionalinį reglamentavimą. Plačiau pats teisės aiškinimas, remiantis tam tikrais metodais, kaip teismo teisės taikymo dalis, yra nagrinėjamas kitoje dalyje.

Kitas būdas užtikrinti tinkamą direktyvų veikimą yra valstybės atsakomybės galimybė. Jei direktyvoje numatytas rezultatas negali būti pasiektas interpretavimo keliu, tai visada turi būti atsižvelgiama į tai, kad Bendrijos teisė reikalauja iš valstybių narių atlyginti žalą individams, patirtą ryšium su direktyvos neįgyvendinimo laiku. Tam turi būti išpildytos trys sąlygos: 1) direktyva turi suteikti tam tikras teises individams; 2) turi būti įmanoma remiantis direktyvos nuostatomis nustatyti tų teisių turinį, turi būti pakankamai charakterizuotas; 3) turi būti priežastinis ryšys tarp valstybės įsipareigojimo nevykdymo ir patirtos žalos⁶⁷. Paminėtina, kad kitoje ETT byloje⁶⁸ Teismas rėmėsi savo praktika, kurioje vienareikšmiškai teigiama, kad pagal Europos Bendrijos Sutarties nuostatas valstybės narės turi atlyginti žalą, susidariusią dėl jų institucijų veiksmų, pažeidžiančių Europos Sąjungos teisę. O pagrindinis vaidmuo ginant asmenis ir jų teises tenka teismams. Yra akcentuojamos tos pačios trys sąlygos, jos taikomos tuomet, kai nacionalinis teismas, pažeidęs Europos Sąjungos teisę, yra galutinė instancija. Valstybės

⁶⁷ Case 6/90 *Francovich, Andrea, and Bonifaci, Daniela v. Italian Republic* [1990] ECR I-5357.

⁶⁸ Case 224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich*. [2003] ECR 212. Žiūrėta santrauka LVAT praktikos biuletenyje „Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktikos apžvalga“.

atsakomybė gali būti konstatuota tik išimtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas akivaizdžiai ignoruoja taikytiną Europos Sąjungos teisę ir ETT praktiką.

1.2.2.4 Tiesioginis kitų Europos Sąjungos antrinės teisės aktų veikimas

Jau minėta Europos Bendrijos Sutarties 249 straipsnio 3 dalis nustato, kad „sprendimas yra privalomas visiems tiems, kam jis yra skirtas“. Apie tiesioginį sprendimų veikimą ETT konstatavo *Franz Grad*⁶⁹ byloje. ETT nustatė, kad nors ir pagal 249 straipsnį reglamentai yra tiesiogiai taikomi aktai ir gali sukelti tiesioginių padarinių, tačiau tai nereiškia, kad šiame straipsnyje paminėtos kitos teisinių priemonių kategorijos niekada negali sukelti teisinių padarinių. Jeigu suinteresuoti asmenys pasiremti sprendimais negalėtų, būtų sumenkintas jų veiksmingumas, ypač tais atvejais, kai sprendimai numato valstybių narių pareigas.

Apžvelgus LVAT praktiką paminėtina byla⁷⁰, kurioje buvo tiesiogiai taikyta Europos Sąjungos teisė. 2001 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2001 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos ir Europos Bendrijų Komisijos, atstovaujančios Europos Bendriją, pasirašytą daugiametę finansavimo sutartį dėl specialiosios Žemės ūkio ir kaimo plėtros paramos programos (SAPARD). Pagal 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymo 18 straipsnį, įstaiga, administruojanti lėšas Europos Sąjungos paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai bei atliekanti šių lėšų mokėjimo bei kontrolės funkcijas, Lietuvoje yra Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – Nacionalinė mokėjimo agentūra). Suinteresuoti asmenys, gavę neigiamus Nacionalinės mokėjimo agentūros sprendimus dėl paramos pagal SAPARD programą suteikimo, kreipėsi į administracinius teismus juos ginčydami. Vienodam teisės taikymui šioje srityje svarbi yra Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. A⁶-16/2005, kurioje išplėstinė teisėjų kolegija nustatė kriterijus, pagal kuriuos turi būti vertinama, ar konkrečiam asmeniui gali būti suteiktas paramos gavėjo – nuolatinio kaimo gyventojų statusas. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Europos Komisijos 2000 m. lapkričio 27 d. sprendimu Nr. 3329 patvirtintos Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 metams programos II Priedo „Techniniai priemonių aprašymai“ 4 dalies „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“

⁶⁹ Case 9/70 *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein* [1970] ECR 825.

⁷⁰ 2005 m. birželio 10 d. nutartis *Asociacija „Macevičių palivarko bendruomenė“ prieš Nacionalinę mokėjimo agentūrą prie Žemės ūkio ministerijos* (Administracinė byla Nr. A⁶-16/2005; Procesinio sprendimo kategorija 23.1; 25).

10 punktą, vieni iš SAPARD paramos krypties „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“ paramos gavėjų yra nuolatiniai kaimo vietovės gyventojai. Šioje byloje kilo ginčas, ar tam, kad asmuo būtų pripažintas nuolatinis kaimo gyventojas, užtenka įrodyti didžiosios dalies turto buvimo kaimo vietovėje faktą.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad vertinant ar asmuo yra nuolatinis kaimo gyventojas, turi būti vadovaujama gyvenamosios ir nuolatinės gyvenamosios vietos sąvokas pateikiančiomis Civilinio kodekso 2.12 straipsnio 5 dalies, 2.16 straipsnio 2 dalies, 2.17 straipsnio 1 dalies normomis, o didžiosios turto dalies buvimo vieta yra tik vienas iš kriterijų, aiškinant nuolatinio kaimo gyventoją sąvoką. Teisėjų kolegijos nuomone, nustatant asmens nuolatinę gyvenamąją vietą, reikia atsižvelgti į tokius faktorius kaip asmens darbo vieta, kur jis gyvena ilgiausiai pagal gyvenimo toje vietoje trukmę ir tęstinumą, kur yra asmens turto didžioji dalis, kokia asmens gyvenamoji vieta nurodyta viešuosiuose registruose, kur asmuo gauna korespondenciją, kokią gyvenamąją vietą asmuo nurodo viešuose pareiškimuose kaip savo nuolatinę gyvenamąją vietą, kur gyvena asmens sutuoktinis ir pan. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija pabrėžė, kad jei nuolatinis miesto gyventojas kaimo vietovėje turi didžiąją dalį turto, jis vien tik pagal turto buvimo vietą negali būti laikomas nuolatinis kaimo gyventojas, nes tas pats asmuo tuo pačiu metu negali būti ir nuolatinis miesto gyventojas, ir nuolatinis kaimo gyventojas.

1.3 Taikytinos teisės normos galiojimo nustatymas

Toliau nagrinėtinas vienas iš teismo teisės taikymo etapų – teisės normos galiojimo nustatymas. Kai kurie autoriai⁷¹ teisės normų galiojimo nustatymą priskiria prie vieno iš teisės aiškinimo etapų. Teisėjas, taikantis nacionalinį įstatymą, vadovaujasi principu, įtvirtintu Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje, kuris teigia: „Galioja tik paskelbti įstatymai“. LVAT ne kartą konstatavo šį principą savo jurisprudencijoje, paminėtina byla⁷², kurioje teismas nurodė, kad reglamentai pagal turinį yra norminiai teisės aktai, t.y. jame nustatytos teisės normos, o Reglamento nepaskelbus įstatymų nustatyta tvarka, *ipso jure* jis yra negaliojantis ir negali būti taikomas praktikoje. Lietuvos Respublikos

⁷¹ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 142psl.; Andriuškevičius A. Administracinės teisės principai ir normų ribos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. 217 psl.

⁷² 2001m. rugsėjo 21d. LVAT nutartis A.K. v. *Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisija*. Administracinė byla Nr. 1³-14/2001.

administracinių bylų teisenos įstatyme⁷³ nustatyta, kad administraciniai teismai tiria poįstatyminių aktų atitikimą įstatymams, išskyrus bylas, kurios yra priskirtos Konstitucinio Teismo kompetencijai, taigi tuo atveju, kai administracinis teismas pagrįstai mano, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą. Ši pareiga įtvirtinta pačioje Konstitucijoje. Administracinio teismo teisėjas savo kompetencijos ribose nepanaikina nacionalinio akto galiojimo, tačiau jis gali būti netaikomas.

Teisėjui susidūrus su Europos Sąjungos teisės galiojimo klausimu egzistuoja analogiška procedūra kaip dėl nacionalinės teisės galiojimo klausimo sprendimo, t.y. kreipimasis į ETT preliminaraus nutarimo forma. ETT teisė spręsti Bendrijos institucijų ir Europos Centrinio Banko aktų galiojimą ir aiškinimą ir nacionalinių teismų teisė kreiptis į ETT dėl šių klausimų nustatyta Europos Bendrijų Sutarties⁷⁴ 234 straipsnyje. Dažnai pabrėžiama, kad preliminarių nutarimų sistema yra vienas iš esminių Europos Sąjungos teisminės sistemos bruožų. Teismai, kurių sprendimai bylose yra galutiniai ir neskundžiami pagal Europos Bendrijų sutartis turi pareigą kreiptis į ETT. Remiantis Konstitucija ir Teismų įstatymu tokia pareiga egzistuoja Lietuvos Aukščiausiajam Teismui ir LVAT. Teisės moksle vyrauja keletas nuomonių, ar pareigą kreiptis turi tik aukščiausieji instituciniu požiūriu valstybėje teismai⁷⁵. Manytina, kad reikėtų pritarti pozicijai, kad kiekvienu atveju, t.y. konkrečioje byloje, reikėtų spręsti, ar tam tikro teismo ar institucijos⁷⁶ sprendimas yra neskundžiamas ir ar jis turi pareigą kreiptis į ETT. Lietuvoje administracinėse bylose nėra kasacijos instituto, o sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolę atlieka LVAT, peržiūrėdamas bylą apeliacine tvarka. Kiekvienas apygardos administracinio teismo sprendimas, o administracinių teisės pažeidimų bylose – ir apylinkės teismų bei apygardos administracinių teismų nutarimas ar nutartis apeliacine tvarka gali būti apskūstas Vyriausiajam administraciniam teismui, kurio sprendimas yra neskundžiamas (Administracinių bylų teisenos įstatymo 127 straipsnio 1 dalis, 128 straipsnis). Taigi galima daryti išvadą, kad Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnyje numatytą pareigą kreiptis preliminaraus nutarimo administracinėse bylose turi LVAT.

⁷³ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999m. sausio 14d. Nr. VIII- 1029.

⁷⁴ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.

⁷⁵ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 157 psl.

⁷⁶ ETT jurisprudencijoje yra bylų, kai ne tik teismai (kaip jie suprantami nacionalinės teisės kontekste) pripažinti turintys teisę ir pareigą kreiptis preliminaraus nutarimo Europos Bendrijos teisės galiojimo klausimu.

J. Temple Lang⁷⁷ teigė, kad po įstojimo į Bendriją kiekvienas nacionalinis teismas tampa Europos Bendrijos teismu. Nacionaliniai teisėjai kartu su ETT yra įpareigoti stebėti, kad Bendrijos teisė yra tinkamai taikoma ir interpretuojama. Autorius akcentavo, kad nacionaliniai teismai ir ETT dalijasi teisminėmis funkcijomis. Egzistuoja kelios sampratos dėl ETT ir administracinių teismų tarpusavio santykio. Vieni autoriai⁷⁸ palaiko nuomonę, kad tarp ETT ir nacionalinių administracinių teismų egzistuoja hierarchiniai santykiai, kiti⁷⁹ teigia, kad preliminarus nutarimo procedūra tik nustato valstybių narių teismų ir ETT koordinacijos ir kooperacijos santykį. Jų teigimu, Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnyje nėra įtvirtinta hierarchija, o greičiau ypatingas teismų bendradarbiavimo santykis. Valstybių narių teismai lieka juose nagrinėjamų bylų „šeimininkais“, vieninteliais įgaliojais priimti sprendimus tose bylose. Tuo tarpu ETT atlieka tik aiškiai Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnyje jam patikėtas funkcijas – nacionalinio teismo prašymu išaiškina Europos Bendrijos teisės normų turinį arba pasisako dėl jų galiojimo⁸⁰.

Tik ETT turi teisę nuspręsti, ar Bendrijos teisė yra galiojanti, ar Bendrijos institucijos, priimdamos aktus, neviršijo savo kompetencijos, veikė *intra vires*⁸¹. Teismo nuomone, jei nacionaliniam teismui būtų suteikta teisė pripažinti Bendrijos institucijos priimtą teisė aktą negaliojančiu, iškiltų pavojus vienodam Bendrijos teisės taikymui valstybėse narėse⁸². ETT vienoje iš bylų⁸³ įtvirtino, kad jo kompetencijai priklauso tikrinti visų antrinės teisės aktų galiojimą, o pirminės teisės (Steigiamųjų Sutarčių, jų pakeitimų, Protokolų ir priedų) galiojimas yra preziumuojamas ir nacionaliniai teismai negali kreiptis dėl jų galiojimo.

Pažymėtina, kad Lietuvos administraciniams teismams net neturėtų kilti abejojimas pirminės teisės galiojimu. Prieš kreipdamasis į ETT administracinio teismo teisėjas turi turėti pagrįsta abejonę Bendrijos antrinės teisės akto galiojimu ir įsitikinti, kad akto ar konkrečios normos pripažinimas galiojančiais ar negaliojančiais turės įtakos priimti galutinį sprendimą byloje. Tokia pačią pareigą galima išvelgti ir kreipiantis į

⁷⁷ Temple Lang J. *The Duties of National Courts under Community Constitutional Law*. 1997.

⁷⁸ Žr. pvz., Foster N. *Foster on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

⁷⁹ Žr. pvz., Claes M. *The national Court's mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

⁸⁰ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 79, 80 psl.

⁸¹ Claes M. *The national Court's mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006. 103psl

⁸² Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 105 psl.

⁸³ Case 21/78 *Delkvist / Anklagemyndigheden* [1978]. ECR 2327.

Konstitucinį Teismą. Kuomet ETT nagrinėja pateiktos teisės normos galiojimą, jis kartais gali būti priverstas aiškinti pačią normą⁸⁴. Ir atvirkščiai, nagrinėjant normos prasmę, yra aiškinamasi dėl jos galiojimo.

*Puttershoek*⁸⁵ byloje Vokietija išdėstė požiūrį, kad „galiojimo“ sąvoka turi būti suprantama kaip formalusis teisės akto galiojimas. Generalinis advokatas K. Roemer minėtoje byloje manė priešingai ir nurodė, jog nereikia apsiriboti tik dviejų teisės normų prieštaravimų analize, taip pat reikia atsižvelgti ir į šių dviejų teisės normų esmę, ir tada bus akivaizdu, kad „teisėtumo“ ir „galiojimo“ sąvokos yra vartojamos kaip sinonimai. ETT yra išskyręs keturis požymius, taikytinus nagrinėjant kreipimąsi dėl preliminarus nutarimo <...>: 1) Sutarties pažeidimas, 2) kompetencijos trūkumas, 3) formos reikalavimų pažeidimas, 4) piktnaudžiavimas įgaliojimais. Taigi „negaliojimo“ pagrindai yra tokie patys kaip ir „neteisėtumo“⁸⁶. Lietuvos administracinių teismų praktikoje nebuvo nei vieno atvejo, kad teisėjas būtų suabejojęs Bendrijos teisės akto galiojimu ir kreiptųsi dėl to į ETT preliminarus nutarimo, tačiau buvo kreipimasis dėl teisės akto aiškinimo, kuris nagrinėjamas kalbant apie lyginamąjį teisės aiškinimo metodą.

ETT *Chemical Corporation*⁸⁷ byloje pažymėjo, kad jei Teisingumo Teismas nusprendė, kad tam tikras Bendrijų teisės aktas negalioja, tai bet kuris nacionalinis teismas neturi taikyti to teisės akto. Taip pat nacionalinis teismas neturi taikyti nacionalinio teisės akto, kuris pagrįstas negaliojančiu Bendrijų teisės aktu. Taigi iš šio sprendimo Lietuvos administraciniams teismams, kaip ir kitiems Bendrijos teismams, kyla sunki užduotis stebėti ir užtikrinti, kad nebūtų taikomi tie nacionaliniai teisės aktai, kuriais buvo įgyvendinti vėliau nustatyti negaliojančiais Bendrijos teisės aktai. Tuo tarpu, jei ETT praktikoje jau yra priimtas nutarimas, kad tam tikras Europos Sąjungos teisės aktas galioja, tai neatima galimybės nacionaliniam teisėjui kreiptis dar kartą ir ginčyti akto galiojimą. Žinoma, turi būti pagrįsta abejonė, nurodomos pasikeitusios aplinkybės ar sąlygos, kurios galėtų sąlygoti akto negaliojimą.

*A. Racke v Hauptzollamt Mainz*⁸⁸ byloje buvo nagrinėjamas Reglamento 649/73 galiojimas. Teismas pasisakė, kad tinkamas laikymasis teisinio tikrumo principo neleistų pradėti veikti teisės normai dar prieš ją oficialiai paskelbiant. Tačiau ETT tuo

⁸⁴ Case C-334/95 *Krüger GmbH & Co. KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas*. [1997] ECR 04517.

⁸⁵ Case 73-74/63 *NV Internationale Crediet- en Handelsvereniging "Rotterdam" and „Puttershoek“ v Netherlands Minister of Agriculture and Fisheries*. Joined cases. [1964] ECR

⁸⁶ Norkus R., Prapiestyte D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 116, 117psl.

⁸⁷ Case 66/80 *SpA International Chemical Corporation v Amministrazione delle finanze dello Stato*. [1981] ECR 01191.

⁸⁸ Case 98/78 *A. Racke v Hauptzollamt Mainz* [1979] ECR 69.

pačiu nustatė, esant tam tikroms sąlygoms yra įmanomas Reglamento galiojimas ir jo taikymas santykiams įvykusiems iki jo oficialaus paskelbimo. Tokiomis sąlygomis laikoma, kad tinkamai įgyvendinti teisės akto tikslus, kurie yra susiję su viešu interesu, reikalingas to Reglamento galiojimas atgal, taip pat jau egzistuoja suinteresuotų asmenų teisėti lūkesčiai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama. Atrodytų, kad tokia ETT nuomonė galėtų būti vertinama kritiškai, kadangi ji prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 2 daliai, teigiančiai, kad „Galioja tik paskelbti įstatymai“. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad panašių ar tapačių Bendrijos ir nacionalinės teisės sąvokų ir terminų apimtis gali skirtis. Taigi šiuo atveju nacionalinis teisėjas patenka į situaciją kai pagal Konstitucijos viršenybės principą jis turi vadovautis nacionaline norma, tačiau pagal Bendrijos teisę turi pareigą užtikrinti vieningą jos teisės taikymą. Atsižvelgiant į jau aptartą Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos Sąjungos teisės santykį, manytina, kad teisėjas turėtų vadovautis konstitucine nuostata, kuri nenumato tokių išimčių, kuriomis būtų paremtas teisės akto galiojimas iki jį oficialiai paskelbiant.

Su taikytinos normos galiojimo klausimu, yra susijęs ir normos atgalinio veikimo principinis neleistinumumas. Administracinių teisės pažeidimų kodekso⁸⁹ 8 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, padaręs administracinį teisės pažeidimą, atsako pagal įstatymus, galiojančius teisės pažeidimo padarymo metu ar jo padarymo vietoje. Aktai, švelninantys arba panaikinantys administracinę atsakomybę už administracinius teisės pažeidimus, turi atgalinio veikimo galią, tuo tarpu griežtinantys atsakomybę, atgalinės galios neturi. Taigi Lietuvos įstatyminėje bazėje yra numatyta išimtis iš bendros taisyklės, kuri daroma tada, kai baudžiamojoje ar administracinėje teisėje panaikinamas veikos baudžiamumas ar sušvelninama atsakomybė. Tokia pozicija atsispindi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁹⁰. Tuo tarpu aktai griežtinantys ar nustatantys atsakomybę atgal neveikia. Šis principas atsispindi taip pat keliuose ETT bylose. *Kirk*⁹¹ byloje kalbama apie baudžiamųjų normų atgalinio veikimo negalimumą, kai jomis nustatoma baudžiamoji atsakomybė.

Jau minėtoje LVAT byloje *S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė*⁹² aiškiai atspindima normos negaliojimo atgal principo išimtis, kurioje Reglamentas buvo taikytas tiesiogiai

⁸⁹ Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Žin., 1985, Nr. 1-1

⁹⁰ 1998m. kovo 25d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Dėl Vyriausybės nutarimo kainodaros reguliavimo klausimais* Valstybės žinios, 1998-03-27, Nr. 29-784.

⁹¹ Case 63/83 *Regina. v. Kent Kirk* [1984] ECR 2689.

⁹² 2004m. lapkričio 17d. nutartys *S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė*. Dėl ATPK 210 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo po 2004m. gegužės 1d. (Administracinė byla Nr. N^o-961-2004, Nr. N^o-962-2004, N^o-963-2004).

santykiams, kurie įvyko iki Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą. Reglamentas tuo metu dar nebuvo tiesiogiai veikiantis Lietuvos Respublikoje, tačiau po įstojimo tokiu tapo ir remiantis principu, kad aktai, švelninantys ar naikinantys atsakomybę turi atgalinio veikimo galią, jis buvo taikytas.

2. Taikytinos teisės normos aiškinimas

Kitas ir, bene, svarbiausias teismo teisės taikymo etapas – teisės normos aiškinimas. Šį procesą galima išskirstyti:

- aiškinimo būtinumo nustatymas, t.y. taikytina teisės norma yra aiški ar ne (lot. *lex clara est* arba *lex non clara est*);
- taikytinos teisės tikrosios prasmės išaiškinimas;
- vienintelio išaiškintos teisės normos prasmės varianto pasirinkimo, t.y. nustatymo, kuri galima taikytinos normos prasmė atitinka faktines bylos aplinkybes (tai dar vadinama teisiniu vertinimu, arba teisiniu kvalifikavimu);
- motyvuoto teisės aiškinimo akto priėmimo.

2.1 Aiškinimo būtinumo nustatymas

Vienodo atsakymo į klausimą, ar visada būtina aiškinti teisės normas, nėra. Vieni mano, kad aiškios teisės normos nereikia aiškinti (lot. *lex clara non sunt interpretanda*), o aiškinti būtina tik kai teisės norma neaiški. Kiti mano, kad visada reikia aiškinti net ir aiškias teisės normas, nes aiškumas yra reliatyvus dalykas. Tai, kas aišku vienam, gali būti neaišku kitam. Tai, kas aišku viename kontekste, gali būti neaišku kitame. Aiškinant teisę, atsakoma, ko teisė reikalauja, ką ji draudžia ar leidžia. Teisingą atsakymą būtų galima rasti tik sprendžiant ginčą ne formaliai, o siekiant įgyvendinti vadinamąjį materialųjį teisingumą. Galutinis teisingumo vykdymo tikslas pats savaime suponuoja būtinumą aiškinti teisę⁹³. Be to, teisės aiškinimas yra svarbus dėl visuomeninių santykių kaitos, nes pasenusias teisės normas galima aiškinti, taikyti ir interpretuoti, atsižvelgiant į pasikeitusias aplinkybes. ETT būtent *CILFIT*⁹⁴ pareiškė šią būtinybę, teigdamas, kad, aiškinant Europos Bendrijos teisę, turi būti atsižvelgiama į Bendrijos teisės tikslus ir dabartinę jos raidą. Kita priežastis, skatinanti aiškinti teisę yra

⁹³ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 142, 143 psl.

⁹⁴ Case C238/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*. [1982] ECR 03415.

kalbos abstraktumas, neapibrėžtumas, neaiškumas, Europos Sąjungos teisę aiškinti skatina daugiakalbis Bendrijos teisės pobūdis⁹⁵. Bendrijos teisės normos aiškinimas yra sudėtingas, nes nacionalinis teismas turi atsižvelgti į specialiąją kiekvienos teisinių santykių rūšies terminologiją, oficialiųjų bendrijos kalbų skirtumus, ETT praktiką, teleologinį ir kitus aiškinimo metodus, Bendrijos teisės sistemą.⁹⁶

Taigi kiekvienoje byloje teisėjas, veikdamas savo diskrecija, gali pasirinkti aiškinti teisės normą ar ne ir kokia apimtimi tai daryti, tačiau, kad teisinis argumentavimas sprendime būtų aiškesnis reikėtų pateikti normos aiškinimą. Kai teisėjas nagrinėja bylą, kurioje bus taikytina nacionalinė teisė, tai jo pasirinkimas, ar teisę yra būtina aiškinti ar ne, priklauso nebent nuo teismo anksčiau suformuotos praktikos, bet praktiškai teisėjas nėra kontroliuojamas. Tuo tarpu teisėjui susidūrus su Europos Sąjungos teisės taikymu, turėtų būti atsižvelgiama į ETT praktiką, joje suformuluotus principus. 2005 birželio 11 d. Teisingumo Teismas išleido pranešimą, kuriame teigiama, kad nacionaliniams teismams skirta informacija apie ETT prejudicinių sprendimų priėmimo procedūrą buvo perduota per kompetentingas nacionalines institucijas 1996 metais. Kadangi ši informacija pasirodė naudinga praktikoje, Teisingumo Teismas, atsižvelgdamas į įgytą patirtį ją atnaujino ir nusprendė paskelbti Europos Sąjungos oficialiame leidinyje⁹⁷. Šio pranešimo 11 dalyje nustatyta, kad kiekvienas suinteresuotas teismas gali pateikti Teisingumo Teismui klausimą dėl bendrijos teisės normos aiškinimo, jei mano, jog tai yra būtina sprendimui jo nagrinėjamoje byloje priimti. Jeigu nacionalinio teismo teisėjui nėra aiški Europos Sąjungos teisės norma tam tikrais atvejais jis privalo kreiptis į ETT tinkamo normos aiškinimo.

CILFIT byloje ETT pareiškė, kad pareiga kreiptis į ETT dėl Europos Bendrijos Sutarčių aiškinimo ir Bendrijos institucijų priimtų priemonių, kurią Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnis numato valstybių narių teismams (kurių sprendimų nebegalima apskūsti pagal nacionalinius įstatymus) yra grindžiama bendradarbiavimu. Bendradarbiavimo tikslas yra užtikrinti tinkamą Bendrijos teisės taikymą ir vienodą aiškinimą visose valstybėse narėse, tarp valstybių narių teismų, kuriems pagal kompetenciją priklauso taikyti Bendrijos teisę, ir Teisingumo Teismo. Konkrečiau, - minėta nuostata siekia panaikinti galimybę atsirasti Bendrijoje skirtingiems teismų sprendimams bendrijos teisės klausimais. Todėl privaloma įvertinti šios pareigos apimtį atsižvelgiant į atitinkamų valstybių narių ir Teisingumo Teismo įgaliojimus. ETT byloje

⁹⁵ Arnall A. The European Union and its Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 1999. 517 psl.

⁹⁶ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 92 psl.

⁹⁷ [Interaktyvus] [žiūrėta 2007.02.28] prieiga per <http://curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/autrestxts/txt8.pdf>

taip pat nustatė, kad iš Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnio 2 ir 3 dalies išplaukia, kad 3 dalyje minimi valstybės narės teismai turi tą pačią kompetenciją kaip ir bet kuris kitas valstybės narės teismas nustatyti, ar sprendimas dėl Bendrijos teisės klausimo jiems būtinas jų nutarčiai paskelbti. Atitinkamai šie valstybių narių teismai nėra įpareigoti kreiptis į Teisingumo Teismą jiems iškelto Bendrijos teisės klausimo išaiškinimo, jeigu šis klausimas nėra aktualus, t.y. neturėtų jokios įtakos bylos baigčiai⁹⁸.

Kitoje byloje⁹⁹ buvo nustatyta, kad žemesniųjų instancijų nacionaliniai teismai ir jų laisvė kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo negali būti ribojama nacionalinės teisės nuostatų, pagal kurias šiems teismams yra privalomi aukštesniųjų teismų sprendimai teisės klausimais.

Kad Europos Sąjungos teisė būtų tinkamai apsaugota nuo skirtingo aiškinimo bei taikymo jau minėtoje *CILFIT* byloje ETT suformulavo *acte clair* ir *acte éclairée* doktriną. Šiomis doktrinomis nacionaliniai teismai (kurie pagal Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnio 3 dalį turi pareigą kreiptis dėl preliminaraus nutarimo) turi vadovautis, sprenddami kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo ar ne. *Acte éclairée* (pranc. išaiškinto akto) doktrina pateikia sąlygas, kurioms esant kreipimasis nėra būtinas. Visų pirma, valstybės narės teisme nagrinėjamoje byloje ginčijamas klausimas jau buvo spęstas ETT ir yra suformuluota praktika šiuo klausimu. Kai kurie autoriai¹⁰⁰ pažymi, kad šiuo atveju turėtų būti remiamasi tomis bylomis. Kitas atvejis, kai ETT buvo nagrinėjęs neaiškų teisės aspektą, net jeigu svarstyteni klausimai nėra visiškai vienodi, bet buvo suformuota teismo nuomonė tuo klausimu. Taigi esant šioms aplinkybėms nacionalinis teismas gali nuspręsti, kad jam nėra būtinas teisės aiškinimas, jis gali pasinaudoti ankstesne ETT praktika, tačiau jeigu nacionaliniam teisėjui atrodo, kad ETT ankstesnė interpretacija vertintina kritiškai ar yra klaidinga, jis gali kreiptis į ETT su tokiu preliminariu nutarimu. Pagal *acte clair* (pranc. aiškaus akto) doktriną nacionalinis teismas gali nesikreipti į ETT preliminaraus nutarimo dėl akto aiškinimo, kai teisingas Europos Sąjungos teisės akto taikymas yra akivaizdus ir nekyla jokių pagrįstų abejonių dėl to, kaip jį aiškinti ir iškilusio klausimo sprendimas būtų toks pats aiškus ETT ir kitiems valstybių narių teismams. Taigi nacionalinis teismas, nuspręsdamas, ar pasinaudoti šia doktrina, turi atsižvelgti į Europos Sąjungos teisės aktų specifiką ir sunkumus, kurie kyla dėl jų aiškinimo: skirtingų kalbų, terminologijos specifikos, viso Europos Sąjungos teisės konteksto, uždavinių bei tikslų, keliamų Europos Sąjungos teisei. Jau cituotoje LVAT

⁹⁸ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 162psl.

⁹⁹ Case 146-73 *Rheinmühlen-Düsseldorf v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. [1974] ECR 139.

¹⁰⁰ Žr. pvz., Foster N. *Foster on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 197 psl.

byloje dėl įvykdytos kontrabandos ir jos teisinio vertinimo po įstojimo į Europos Sąjungą, kurioje buvo tiesiogiai taikyta Europos Sąjungos teisė – reglamentas, pastebėtina, kad teisėjai nustatė, kad norma yra aiški ir nėra reikalingas papildomas jos aiškinimas. Tačiau iš bylos nematyti, kad teisėjai būtų įvertinę visas šias aplinkybes, jie nevertino teisės nuostatų teksto visomis Bendrijos kalbomis, nebandė nustatyti, kaip ETT bei kitų valstybių narių teismai šias normas vertintų, aiškintų ir taikytų. Tačiau būtent dėl savo griežtumo ši teorija yra kritikuojama. Teigiama, kad nacionaliniam teismui kiekvienu atveju reikėtų atlikti pernelyg plačios apimties tyrimą. Tačiau kai kurių autorių¹⁰¹ teigimu, *acte clair* doktrina palieka tikimybę, jog nacionaliniai teismai Europos Bendrijos teisės aiškinimo akivaizdumą įvertins klaidingai ir tuo bus paneigtas vienodas Bendrijos teisės aiškinimas ir taikymas visose valstybėse narėse, o sukurtas kreipimosi dėl preliminarus nutarimo mechanizmas kaip tik ir yra skirtas užkirsti kelią tokioms klaidingoms Bendrijos teisės interpretacijoms.

Apskritai žiūrint į Europos Sąjungos teisės aiškinimą preliminarus nutarimo kontekste iškyla klausimas: ar nacionaliniai teisėjai gali aiškinti Europos Sąjungos teisę po preliminarus nutarimo gavimo? Atsakymą galima rasti *Da Costa en Schaake*¹⁰² byloje, kurioje ETT pareiškė, kad pagal Europos Ekonominės Bendrijos Sutarties 177 (dabar Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnį) straipsnį ETT priimdamas preliminarų nutarimą aiškina Bendrijos teisės normas, tačiau kiekvienu atveju Bendrijos teisės normos yra taikomos nacionaliniuose teismuose. Taigi gautas preliminarus nutarimas tarsi „supančioja“ nacionalinį teisėją ir jis turi taikyti Europos Sąjungos teisę tik remdamasis ETT pateiktais normų išaiškinimais. P.Craig ir G. de Burca¹⁰³ teigia, kad ETT, pateikdamas labai aiškius atsakymus į nacionalinių teismų klausimus, ribą tarp teisės taikymo ir teisės aiškinimo padaro labai „miglotą“. Tai taip pat sąlygoja sunkesnę ETT ir nacionalinių teismų funkcijų atribojimą, nes kuo detalesnis ETT pateiktas preliminarus nutarimas, tuo mažiau erdvės lieka teismui sprendžiant konkrečią bylą, jam tiesiog tenka pritaikyti nutarimą sprendžiamoje byloje.

Kalbant apie teisę aiškinti taikomą teisę ir tokio aiškinimo autentiškumą, turėtų būti nagrinėjamas klausimas, kas turi teisę oficialiai aiškinti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Pagal Konvencijos 32 straipsnio 1 dalį Konvencijos aiškinimo ir taikymo klausimai priskiriami Europos žmogaus teisių teismo

¹⁰¹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 164, 165psl.

¹⁰² Case 28-30/62 *Da Costa en Schaake, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration*. [1963] ECR 00031.

¹⁰³ Žr. pvz. Craig P., de Burca G. *EU Law. Text, cases and materials*, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1999. 449, 450 psl.

jurisdikcijai. Nacionaliniai teismai, taikydami Konvenciją ir remdamiesi sprendimais savo praktikoje, įpareigoti sistemiškai analizuoti ir spręsti ginčus, kilusius tarp valstybės institucijų ir asmenų. Tačiau nacionaliniai administraciniai teismai turėtų atkreipti dėmesį į tai, jog Europos žmogaus teisių teismo praktika labai sparčiai vystosi ir kinta. Europos žmogaus teisių teismas, siekdamas, jog žmogaus teisių apsauga būtų tinkamai užtikrinta, priima sprendimus, kurie neretai pakeičia ir ankščiau pateiktą Konvencijos aiškinimą.¹⁰⁴

2.2 Taikytinos teisės tikrosios prasmės išaiškinimas

Teisėjas taikytinos teisės tikrąją teisę gali aiškinti remdamasis įvairiais metodais bei taisyklėmis. Įstatymų leidėjas nėra įtvirtinęs teisės aiškinimo metodų konkrečiose specialiosiose teisės normose, tačiau galima išskirti Konstitucijos 6 straipsnį, kuriame įtvirtinta, kad Konstitucija vientisa, tai t.y. aiškinama remiantis sisteminiu metodu ir taikoma tiesiogiai. Tuo tarpu Administracinių bylų teisenos įstatyme nepateikiamos administracinės teisės aiškinimo metodai ar taisyklės. Europos Sąjungos teisėje vienintelis nurodymas teisėjams (Europos Teisingumo Teismo ir Pirmosios instancijos teismo) kaip taikyti teisę yra reglamentuotas Europos Bendrijos Sutarties 20 straipsnyje teigiančiam, kad teisėjai turi užtikrinti, kad aiškinant Sutarties nuostatas būtų laikomasi teisės. Nei Teismo Statutas ar procedūrinės taisyklės nenustato jokių aiškinimo būdų ar taisyklių. Kalbant apie teisės normos tikrosios prasmės išaiškinimą, kai kurie autoriai¹⁰⁵ teigia, kad, nesvarbu, kas yra normos sukūrimo subjektas (nacionalinis įstatymų leidėjas ar Europos Sąjungos institucija), jų prasmės ir turinio aiškinimas nesiskiria. Teisingumo Teismas bei nacionaliniai teismai, aiškindami teisę, vadovaujami tam tikrais principais. Vienas iš jų – išimties iš bendrų taisyklių negali būti aiškinamos plečiamai¹⁰⁶.

Jau nagrinėtoje *CILFIT* byloje Teismas taip pat suformavo keletą Europos Bendrijos teisės aiškinimo taisyklių. Visų, pirma Bendrijos teisės nuostatos rengiamos daugeliu kalbų ir jos visos yra autentiškos, todėl Bendrijos teisės nuostatos aiškinimas reiškia tekstų skirtingomis kalbomis lyginimą. Antra, esant skirtingoms kalbinėms formuluotėms, neaiški nuostata turi būti aiškinama atsižvelgiant į teisės akto sistematiką

¹⁰⁴ Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. Doktorantė Deimilė Prapiestytė. Jurisprudencija 2006 5(83). 102-108psl.

¹⁰⁵ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. 79psl..

¹⁰⁶ Arnall A. The European Union and its Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 1999. 515 psl.

ir tikslą, šiuolaikines aplinkybes. P. De Cruz¹⁰⁷ nurodo, kad ETT teisės nuostatas aiškina Sutarties ar antrinės teisės akto kontekste, t.y. sisteminiu metodu. Jeigu norma yra aiški ir nedviprasmiška, naudojama lingvistiniu metodu .

2.2.1 Lingvistinis teisės aiškinimo metodas

Daugelis autorių pripažįsta, kad pirmiausia teisės normos turėtų būti aiškinamos lingvistiniu ar gramatiniu metodu. Lingvistiniu teisės aiškinimo metodu teisės normos prasmė nustatoma analizuojant jos tekstą pagal bendrinėje ar specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes, tai pat yra taikomos kalbotyros suformuluotos taisyklės.

Teisingumo Teismo teisėjas vadovaujasi lingvistiniu metodu, t.y. vartoja tiesioginę nuostatos normos prasmę, kai Bendrijos teisės norma yra pakankamai aiški ir nedviprasmiška¹⁰⁸. Tačiau daugeliu atvejų reikia atsižvelgti į Bendrijos aktų savybes bei daugiakalbį pobūdį.

Apžvelgus LVAT jurisprudenciją¹⁰⁹, galima pastebėti, kad teismas nepervertina lingvistinio aiškinimo metodo, teigdamas, kad remiantis tik šiuo metodu tikroji normos prasmė netampa visiškai aiški arba gali egzistuoti dvejopa prasmė, taigi gramatinis metodas turi būti pasitelkiamas kitais, pvz. sisteminiu ar loginiu. Paminėtinas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas¹¹⁰, kuriame pabrėžtina, kad:

„lingvistinio teisės aiškinimo metodo taikymas, kaip ir apskritai griežtas įstatymo raidės laikymasis taikant teisę, dažniausiai yra pagrįstas; šio teisės aiškinimo metodo svarbos negalima paneigti; taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą (kartu su kitais) yra užtikrinamas formalių teisės reikalavimų paisymas ir atitinkamo teisinio reguliavimo turinio vienodas supratimas.

Kita vertus, lingvistinis teisės aiškinimo metodas nėra vienintelis ar universalus, jo reikšmė neturi būti perdedama. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip savo aktuose (inter alia 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, kad aiškinant Konstituciją

¹⁰⁷ De Cruz P. Comparative law in a changing world, 2nd ed. Cavendish, 1999. 169 psl.

¹⁰⁸ De Cruz P. Comparative law in a changing world, 2nd ed. Cavendish, 1999. 169 psl.

¹⁰⁹ Žr. pvz. bylas: 2003m. rugsėjo 10d LVAT sprendimas UAB „Jurgena“ v. Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba. Administracinė byla Nr. A¹¹-760-2003. bylų kategorija 23; 2004m. vasario 13d. LVAT sprendimas P.R. privati firma „Agrotech“ v. Šiaulių teritorinė muitinė. Administracinė byla nr. I¹-03-2004. bylų kategorija 20.1.

¹¹⁰ 2006m. kovo 28d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir galių. Valstybės žinios, 2006-03-31, Nr. 36-1292.

privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstatuota ir tai, kad tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas)“.

LVAT praktikoje išskirtina byla, kurioje teisėjų kolegija, vadovaudamasi lingvistiniu ir lyginamuoju metodu aiškino įstatymų sąvokas. *UAB „Tele 2“ prieš Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybą*¹¹¹ byloje pabrėžta, kad vertinant, ar tam tikrais veiksmais buvo pažeistas Reklamos įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas naudoti klaidinančią reklamą, būtina nustatyti bent vieną Reklamos įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje nurodytą kriterijų, apibūdinantį klaidinančią reklamą, ir įvertinti tą kriterijų paprasto reklamos vartotojo požiūriu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išaiškino „paprasto vartotojo“ sąvoką, remdamasis tiek lingvistine analize, tiek Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika, ir konstatavo, kad nors Reklamos įstatyme yra vartojama „paprasto vartotojo“, o Teisingumo Teismo praktikoje – „vidutinio vartotojo“ sąvoka, jų turinys tapatus. Tokią išvadą teisėjų kolegija padarė, atsižvelgdama į vidutinio vartotojo sąvokos apibūdinimą – „protingai gerai informuotas“, „protingai atidus ir apdairus“, kurie paprastai priskiriami socialiai aktyvių, pakankamai išsilavinusių, tačiau neturinčių specialių žinių tam tikrose srityse žmonių kategorijai. „Paprasto vartotojo“ samprata, teisėjų kolegijos nuomone, taip pat atitinka tokią vartotojų kategoriją. Taigi pasitelkiant gramatinį ir lyginamąjį aiškinimo metodus, kurie pripažįstami ETT, LVAT tinkamai įvertino sąvokos prasmę ir turinį, atsižvelgdami į jos aiškinimą Teisingumo Teismo jurisprudencijoje.

¹¹¹ 2005 m. lapkričio 17 d. LVAT nutartis *UAB „Tele 2“ prieš Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybą* (Administracinė byla Nr. A¹-931/2005; Procesinio sprendimo kategorija 7.5.1; 7.5.2).

2.2.2 Sisteminiis aiškinimo metodas

Kiekviena konkreti pozityviojoje teisėje įtvirtinta elgesio taisyklė yra sudedamoji tam tikros sistemos dalis. Sistemiskai aiškinant teisę nustatoma tikroji aiškinamos teisės normos vieta. Sisteminio teisės aiškinimo metodo praktinio taikymo schema būtų tokia: pirmiausiai nustatyti teisės normos vieta teisės sistemoje apskritai; paskui – jos vieta teisės šakoje, atskirame teisės institute ar įstatymo dalyje, skyriuje, skirsnyje arba straipsnyje. Aiškinant ir taikant teisės normas svarbu įvertinti visus įmanomus sisteminius jų ryšius su kitomis teisės normomis – tiek su paties šaltinio, tiek su kitų teisės šaltinių¹¹². LVAT savo praktikoje plačiai naudoja šį principą, vienoje byloje¹¹³ teismas pabrėžė sisteminio metodo svarbą, taip pat akcentavo, kad sistemiskai ir logiškai aiškinant teisės normas yra užtikrinamas tinkamas jų taikymas.

ETT byloje *Commission v. Germany*¹¹⁴ konstatavo, kad esant keliems Bendrijos antrinės teisės aiškinimo variantams, prioritetas turi būti suteikiamas tam aiškinimo variantui, kuriuo ši nuostata būtų suderinta su Europos Bendrijos Sutartimi. Taip pat nustatyta, kad valstybės narės aktas, kuriuo yra perkeliamas Bendrijos teisės aktas į nacionalinę teisę, aiškinamas suderinant su tuo Bendrijos aktu, t.y. turi būti žiūrima į sistemą. *CILFIT* byloje nustatė, kad teismai nacionalines teisės normas turi aiškinti atsižvelgiant į Europos Bendrijos teisę, sistemiskai.. Taip pat yra pabrėžiama, kad ir pačios Europos Bendrijos teisės normos turi būti aiškinamos jų pačių kontekste¹¹⁵.

Taigi vadovaudamasis sisteminiu metodu nacionalinio administracinio teismo teisėjas nacionalines normas aiškina Europos Sąjungos normų kontekste. Šis metodas atsispindi daugelyje LVAT bylų. Paminėtina 2004 m. spalio 27 d. nutartis byloje *UAB „Tauja“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija*¹¹⁶. Joje buvo išskirtos teisės į PVM atskaitą atsiradimo prielaidos, šios teisės įgyvendinimo sąlygos, pabrėžtas mokesčio mokėtojo „sąžiningo elgesio“ reikalavimas bei tikrojo ūkinės operacijos turinio viršenybė dėl šio turinio įforminimo buhalterinės apskaitos dokumentuose. Nutartyje Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad „faktiniai santykiai, iš kurių kilo byloje nagrinėjamas ginčas, susiklostė 2000 m. sausio 1 d.–2002 m. birželio 1

¹¹² Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 195, 196 psl.

¹¹³ 2004m. kovo 19 d. LVAT nutartis *D.C. v. Tauragės apskrities valstybinė mokesčių inspekcija*. Administracinė byla Nr. A¹¹-315-2004; Bylų kategorija 19.6.

¹¹⁴ Case 61/94 *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany*. ECR 3989

¹¹⁵ Case C238/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*. [1982] ECR 03415.

¹¹⁶ 2004 m. spalio 27 d. nutartis *UAB „Tauja“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija*. (Administracinė byla Nr. A¹-355-2004; Bylų kategorija 11.2; 11.3.).

d. Tuo laikotarpiu apmokestinimą pridėtinės vertės mokesčiu reglamentavo 1993 m. gruodžio 22 d. priimtas Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, kurio 18 straipsnio 1 dalyje (1998 m. liepos 2 d. įstatymo Nr. VIII-843 redakcija) numatyta: „Atskaityti kitiems PVM mokėtojams priklausančias sumokėti mokesčio sumas galima tik tuo atveju, kai jos išskirtos juridinę galią turinčiuose PVM sąskaitose–faktūrose arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytais atvejais kituose juridinę galią turinčiuose apskaitos dokumentuose“.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinė sesija, norėdama tinkamai atskleisti šios nuostatos prasmę, analizavo visą pridėtinės vertės mokesčio sistemos esmę bei mokesčio atskaitos vietą šioje sistemoje. „Pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo (toliau – Įstatymo) 1 straipsnį PVM objektu yra laikoma prekių gamybos, atliekamų darbų ir teikiamų paslaugų procese sukurta ir realizuota pridėtinė vertė bei importuojamos prekės. Taigi ūkinės veiklos metu sukūrus pridėtinę vertę, ši vertė laikoma objektu, kuris apmokestinamas taikant Įstatymo nustatyto dydžio tarifą. Pridėtinės vertės mokesčio sistemos esmę atskleidžia Europos Bendrijos 1967 m. balandžio 11 d. pirmoji Tarybos direktyva dėl valstybių narių teisės aktų, reglamentuojančių apyvartos mokesčius, suderinimo 67/227/EEB (CELEX nr. 31967L0227).“ Nors ši direktyva negaliojo Lietuvoje ginčo teisinių santykių atsiradimo metu, tačiau ja remtasi aiškinant teisę kaip antriniu šaltiniu, padedančiu suvokti nacionalinio teisinio reglamentavimo prasmę.

Vyriausiojo administracinio teismo plenarinė sesija pažymėjo, kad teisė į pridėtinės vertės mokesčio ataskaitą pripažįstamas vienu iš esminių visos pridėtinės vertės mokesčio sistemos elementų ir paprastai negali būti ribojama. Tokią teismo plenarinės sesijos išvadą sustiprino ir ETT motyvacija nuolatinėje šio teismo praktikoje. Pavyzdžiui, byloje *C-177/99 Ampafrance and Sanofi* (Rec. 200,p. I-7013), Teisingumo teismas pažymėjo, kad teisės į PVM ataskaitą ribojimas turi įtakos mokestinės prievolės dydžiui, todėl yra galimas tik Direktyvoje aiškiai numatytais atvejais. *C-427/98 Commission / Germany* (Rec. 2002, p. I-8315) byla, kurioje buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad pridėtinės vertės mokesčiai turi apsunkinti tik galutinį vartotoją, o mokesčių mokėtojų, dalyvavusių gamybos ir platinimo etapais iki galutinio apmokestinimo, atžvilgiu yra visiškai neutralus, neatsižvelgiant į pardavimų skaičių. LVAT teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį, kad priemonės, kurių gali imtis valstybės narės pagal Šeštosios Direktyvos 22 straipsnio 8 dalį siekdamos užtikrinti teisingą apmokestinimą ir užkirsti kelią vengti mokesčių, neturi būti panaudotos taip, kad sistemos požiūriu

paneigtų teisę į PVM ataskaitą, esančią Bendrijos teisės sukurtos PVM sistemos principu (ETT byla C-110/98 *Garalfrisa and others* (Rec. 200, p. I-1577))¹¹⁷.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje *UAB „Tauja“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija* aiškino fiskalinio neutralumo principą, remdamasis Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika: „Prekių įsigijimo dokumentų turėjimo bei pačių prekių patekimo į civilinę apyvartą aplinkybių teisėtumo įtaka apmokestinimui PVM ir teisės į PVM atskaitą įgyvendinimui yra susijusi su fiskalinio neutralumo principu, kuris ne kartą buvo akcentuotas ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktikoje. Fiskalinio neutralumo principas iš esmės reiškia, kad pagal bendrą taisyklę apmokestinant pridėtinės vertės mokesčiu neleidžiama daryti takoskyros tarp teisėtų ir neteisėtų sandorių bei teisėtų (teisėtai įsigytų ar sukurtų) ir neteisėtų (neteisėtai įsigytų ar sukurtų) prekių. Tačiau ši taisyklė netaikoma, kai prekės pasižymi atitinkamais požymiais, dėl kurių jų civilinė apyvarta valstybėse narėse yra absoliučiai draudžiama ir šios prekės jokia forma ir niekada negalės teisėtai dalyvauti civilinėje apyvartoje¹¹⁸.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas Virgilijus Valančius mokslinės praktikos konferencijos „Lietuvos administraciniai teismai ir Europos teisė“ pranešime, kalbėdamas apie jau gvardintą fiskalinio neutralumo principą, taip pat pareiškė, kad „pagal ETT praktiką, jei kai kurių produktų pardavimas ir pažeidžia tam tikras teisės normas, tačiau nėra absoliučiai uždraustas, pavyzdžiui, falsifikuoti parfumerijos gaminius (ETT byla C-3/97 *Goodwin and Unstead*), kontrabanda įvežtas etilo alkoholis (ETT byla C-455/98 *Tullihallitus*), jis turi būti apmokestintas pridėtinės vertės mokesčiu. Taigi LVAT plenarinė sesija, atsižvelgdama ir į ETT motyvaciją, konstatavo, kad mokesčių administratoriaus argumentas, jog neteisėtai civilinėje apyvartoje esančios prekės negali tapti PVM objektu, pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo prasmę yra nepagrįstas.“

Iš esmės sisteminį nacionalinės teisės aiškinimą Europos Sąjungos kontekste galima sutapatinti su netiesioginiu Europos Sąjungos teisės taikymu, kai nacionaliniai administraciniai teismai remiasi Europos Sąjungos teise (pirmine bei antrine), ETT sprendimuose suformuluotais principais, aiškindami nacionalinę teisę, bandydami atskleisti jos turinį (ypač tais atvejais, kai į nacionalinę teisę buvo perkelta *acquis communautaire*).

¹¹⁷ Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę. Doc. Dr. Virgilijus Valančius. *Justitia* 2004m. Nr.6. 25-43psl.

¹¹⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2004 metai)

2.2.3 Teleologinis teisės aiškinimo metodas

Teleologinio teisės aiškinimo metodo esmė nusakoma interpretatoriaus siekiu nustatyti įstatymo ar aiškinamos teisės normos tikslus, uždavinius. Teisės normos tikslai gali būti suformuoti teisės akto preambulėje, kurio sudedamoji dalis yra norma arba atskiruose straipsniuose. Jeigu pačiame įstatyme pakankamai aiškiai nenurodytas jo tikslas, šį galima nustatyti remiantis kitais teisės aiškinimo metodais. Pavyzdžiui, įstatymo tikslus galima nustatyti taikant istorinį teisės aiškinimo metodą – analizuojant sisteminius aiškinamo įstatymo ar teisės normos ryšius su konstitucija, kitais įstatymais. Atitinkamai skiriamas subjektyvus ir objektyvus teleologiniai metodai. Subjektyviu teleologiniu metodu siekiama išsiaiškinti teisės kūrėjo ketinimus. Subjektyviu teleologiniu metodu siekiama išsiaiškinti teisės akto kūrėjo ketinimus, dėl to dažnai šis metodas sutapatinamas su teisės akto kūrėjo ketinimų metodu. Objektyviu – siekiama analizuoti, kokios priežastys lėmė įstatymo priėmimą, kokių tikslų siekta jį priimant. Gilinamasi į ekonomines, socialines, politines ir kitas įstatymo priėmimo ir taikymo sąlygas¹¹⁹.

Administracinis teismas savo darbe naudoti teleologinį metodą paskatino tai, kad Europos Sąjungos teisė buvo perkelta į nacionalinę teisę, turi būti aiškinami perkeltos akto tikslai, žiūrima ne vien į gramatinį metodą, kad tinkamai suvokti nacionalinę teisę.

P. De Cruz¹²⁰ išskiria keletą teleologinio metodo taikymo taisyklių:

1. Šis metodas turėtų būti naudojamas kai yra galimi keli aiškinimo būdai ar negalima atskleisti normos prasmės remiantis bendraisiais teisės principais;
2. Taikant šį metodą taip pat galima taikyti teisės aktų kūrėjo ketinimų metodą;
3. Renkantis tarp šio ir teisės kūrėjo ketinimų metodo, būtina atsižvelgti į tai, kiek laiko praėjo nuo teisės akto priėmimo. Kuo mažiau laiko praėjo, tuo didesnė tikimybė, kad teismui reikėtų taikyti įstatymų leidėjo ketinimų metodą, ir atvirkščiai.

ETT jurisprudencijoje šis metodas atsispindi *Van Gend en Loos*¹²¹, kurioje nustatyta, kad norėdami atsakyti, ar Sutarties 25 straipsnis dėl muitų panaikinimo tarp valstybių narių turi tiesioginį poveikį, būtina atsižvelgti į Sutarties dvasią, prigimtį ir tikslą. Teismas pareiškė, kad šio akto tikslas sukurti naują tarptautinę teisinę santvarką,

¹¹⁹ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 206 - 208 psl.

¹²⁰ De Cruz P. Comparative law in a changing world, 2nd Edition. Cavendish, 1999. 270-271 psl.

¹²¹ Case C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*. [1963] ECR 1.

kurios labai valstybės narės atsisakė savo suverenių teisių tam tikrose srityse ir kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai.

Kitoje byloje¹²² Teismas pareiškė, kad aiškinant Bendrijos teisės sąvokų turinį, reikia vadovautis plačiai pripažįstamais aiškinimo metodais. Sąvokų prasmė aiškinama atsižvelgiant į nuostatų, kuriose jos naudojamos ir Europos Bendrijos Sutarčių tikslų kontekstą.

Anot autoriaus A. Arnul¹²³, Teisingumo Teismui, susidūrus su teisės norma, kuri yra aiški ir detali, nebūtina jos aiškinti žiūrint per normos tikslų prizmę. Jeigu bendrijos institucijų tikslai ir ketinimai atskleidžiami detalių normų pagalba, ETT gali būti priverstas pripažinti rezultatus, kuriems pasiekti šios normos sukurtos. Tais atvejais, kai teisės akto leidėjo ketinimai yra aiškūs, Teismui nėra reikalo nukrypti nuo ketinimus išreiškiančių normų gramatinės reikšmės.

LVAT byloje „*Martono taksi*“ v. *Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba*¹²⁴ teismas akcentavo, kad aiškinant Konkurencijos įstatymo nuostatas yra svarbu atsižvelgti ETT praktiką, nagrinėjant Europos Bendrijų konkurencijos teisės pažeidimų bylas, analizę. Nors ir Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymas reglamentuoja konkurencijos teisinius santykius, susiklosčiusius vietinėje rinkoje, tačiau atsižvelgiant į tai, jog šio įstatymo normos (šiuo atveju tos normos, kurios riboja draudžiamus susitarimus, kurie nesuderinami su sąžininga konkurencija) ir jose naudojamos sąvokos iš esmės yra identiškos Europos Bendrijos sutarties 81 straipsniui, be to, Konkurencijos įstatymo tikslas yra Lietuvos ir Europos Sąjungos konkurencijos santykius reglamentuojančios teisės suderinimas. Taigi būtinybę atsižvelgti į Europos Bendrijų teisę bei ETT jurisprudenciją konkurencijos teisės srityje aiškinant Konkurencijos įstatymą, LVAT pagrindžia Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymo tikslu. Šiame kontekste Europos Sąjungos teisė taikoma netiesiogiai, ja remiamasi nacionalinį įstatymą nagrinėjant teleologiniu teisės aiškinimo metodu.

¹²² Case 53/81 *D.M. Levin v Staatssecretaris van Justitie* [1982] ECR 1035.

¹²³ Arnul A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 520 psl.

¹²⁴ 2006m. gegužės 11d LVAT nutartis „*Martono taksi*“ v. *Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba*. Administracinė byla Nr. A¹-686/2006. Procesinio sprendimo kategorija 7.2.

2.2.4 Teisės kūrėjo ketinimų aiškinimo metodas

Kaip jau minėta, šis metodas yra panašus į subjektinį teleologinį teisės aiškinimo metodą. Abiem atvejais iš esmės aiškinami įstatymų leidėjo ketinimai. Tačiau teleologinio teisės aiškinimo atveju įstatymų leidėjo ketinimai gali būti aiškiai išreikšti pačiame įstatyme, pavyzdžiui nurodyti įstatymo tikslai. Kai įstatymo tikslai nėra aiškūs, reikia aiškintis tikruosius įstatymų leidėjo ketinimus, nes aiškintis teisę tam tikru atžvilgiu reiškia nustatyti jos „autorius“ ketinimus, nuomonę. Galima aiškintis dabartinio įstatymų leidėjo ketinimus, t.y. nustatyti, kokie jie būtų, jei reikėtų priimti ar pakeisti atitinkamą įstatymą¹²⁵. Taip pat yra išskiriamas metodas, kuomet analizuojami parengiamieji darbai – įstatymų rengimo medžiaga (pranc. *travaux préparatoires*). Daugelyje valstybių šis būdas yra plačiai pripažįstamas. Tačiau, pavyzdžiui, Anglijoje iki 1980m. šis metodas nebuvo pripažįstamas, teigiama, kad įstatymų leidėjo ketinimų metodas yra tai, ką leidėjas įtvirtina pačiame įstatyme, o ne ką buvo norėta ar ketinta įtvirtinti, taigi neatsižvelgiama į parengiamuosius darbus.

ETT jurisprudencijoje yra bylų, kuriose Teismas aiškina teisės normas naudodamasis teisės kūrėjo ketinimų metodu, netgi žiūrėdamas į teisės aktų rengimo medžiagą. Tačiau vienoje byloje¹²⁶ Teismas nurodė, kad ir gerbdamas *travaux préparatoires* principą, iš bylos dokumentuose esančių Reglamento parengiamosios medžiagos matyti, kad jie aiškiai neišreiškia teisės akto rengėjų ketinimų, taigi šis aiškinimo metodas neturėtų būti taikomas. Teismas galėtų aiškinti normų turinį vadovaudamas gramatiniu ir sisteminiu aiškinimo metodais.¹²⁷ *Götz Leffler v. Berlin Chemie AG*¹²⁸ byloje teismas pažymėjo, kad Vokietijos vyriausybės išvadų, padarytų remiantis komentatoriaus aprašytais *travaux préparatoires*, pakanka pažymėti, kad tariama valstybių narių delegacijų valia nėra įtvirtinta pačiame Reglamento tekste. Iš to darytina išvada, kad šiais tariamais *travaux préparatoires* negalima remtis ginčijant nepriklausomą Reglamento aiškinimą, kuriuo siekiama užtikrinti Reglamento nuostatų veiksmingumą vienodai jį taikant Bendrijoje atsižvelgiant į jo tikslą.

Jau minėtoje „*Martono taksi*“ v. Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba byloje¹²⁹, kurioje LVAT vartoja teleologinį aiškinimo metodą, teisėjų kolegija pažymi,

¹²⁵ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. 217-219psl.

¹²⁶ Case 15/60 *Simon v Court of Justice* [1961] ECR 115.

¹²⁷ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 528 psl

¹²⁸ Case 443/03 *Götz Leffler v. Berlin Chemie AG*. [2005] ECR 9611.

¹²⁹ 2006m. gegužės 11d LVAT nutartis „*Martono taksi*“ v. Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba. Administracinė byla Nr. A¹-686/2006. Procesinio sprendimo kategorija 7.2.

kad nagrinėjant ir aiškinant Konkurencijos įstatymo nuostatas yra būtina atsižvelgti ir į galiojančios įstatymo redakcijos priėmimo metu įstatymo leidėjo vertintas aplinkybes ir įstatymo idėją, išreikštą tiek tiesiogiai Konkurencijos įstatymo 1 straipsnio 3 dalyje, tiek įstatymo projektą lydinčiuose dokumentuose. Taigi Teismas vadovaujasi įstatymų kūrėjo ketinimų metodu, tuo pačiu atsižvelgiama į įstatymo projektą - *travaux préparatoires*, nesumenkindamas jų reikšmės tinkamam taikytinos teisės normų atskleidimui. Kadangi būtent Konkurencijos įstatymo projekte yra įtvirtintas principas, jog šiuo įstatymu siekiama sudaryti teises prielaidas tinkamai įgyvendinti konkurencijos politiką Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir tinkamai taikyti Steigimo sutartyje numatytas konkurencijos santykius reglamentuojančias normas. Teisėjų kolegijos darbas vertintinas teigiamai, nes jų pareiga užtikrinti vienodą Europos Sąjungos teisės taikymą yra tinkamai vykdoma. Įstatymų leidėjas, vykdydamas integracijos į Europos Sąjungą uždavinius, perkėlė Europos Sąjungos teisę į nacionalinius įstatymus ar juos suderino. Tačiau labai svarbus vaidmuo tenka būtent LVAT, kuris naudodamasis šiais teisės aiškinimo metodais, ETT teismo praktika, tinkamai aiškina, įvertina ir taiko teisės normas.

2.2.5 Lyginamasis teisės aiškinimo metodas

Kaip jau minėta, aiškinant Europos Sąjungos teisę reikia atsižvelgti į tai, jog yra daug oficialių kalbų, reikėtų atsižvelgti į visas kalbines teisės akto versijas. Kartais pasitaiko, kad yra tam tikrų neatitikimų tarp dviejų ar daugiau tekstų variantų. *CILFIT* byloje ETT pabrėžia, kad Bendrijos teisėje yra naudojama specifinė ir savarankiška terminologija: vartojamos sąvokos, kurių analogų nėra nacionalinėje teisėje. Teigiama, kad Bendrijos teisės sąvokų negalima aiškinti pagal nacionalinę teisę¹³⁰. Kalbant apie Europos Sąjungos teisės normas taikymą, svarbus yra lyginamasis teisės aiškinimo metodas. Nacionalinis teisėjas analizuoja kaip tą pačią ar panašią teisės normą aiškina kitų valstybių teismai, ETT ar Europos žmogaus teisių teismas, tai svarbu dėl teisės derinimo ir vienodos praktikos Europos Sąjungos ir Europos Tarybos regione užtikrinimo. Tuo tarpu ETT savo darbe stengiasi taip analizuoti ir aiškinti Bendrijos teisės aktų nuostatas, kad tai būtų suderinama su visomis kalbinėmis versijomis. Jei tai pasidaro neįmanoma, Teisingumo Teismas orientuojasi į nuostatos tikslą bei kontekstą,

¹³⁰ Case 238/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*. [1982] ECR 03415.

nes vienas iš pagrindinių ETT tikslų yra užtikrinti vieningą nuostatų aiškinimą Bendrijoje¹³¹.

*Koschniske v. Raad van Arbeid*¹³² byloje ETT pareiškė, kad svarba ir būtinybė, kad būtų užtikrintas vieningas Bendrijos teisės normų aiškinimas sąlygoja jas aiškinant ir taikant atsižvelgti į visas kalbines versijas. *The man in Black Ltd*¹³³ byloje Teismas konstatavo, kad visos Europos Bendrijos teisės aktų kalbinės versijos yra lygiavertės ir autentiškos.

Kaip jau minėta, Europos Sąjungos teisėje vyrauja specifinė terminija, kuri nesutampa su nacionalinėje teisėje vartojamais terminais, tačiau aiškinantis jos prasmę ir esmę taip pat yra lyginamos kalbų versijos. Dažnai nacionaliniai teismai į ETT kreipiasi būtent dėl Europos Sąjungos teisės terminijos. Šiame kontekste galima aptarti vienintelį atvejį, kai LVAT kreipėsi preliminaraus nutarimo dėl Bendrijos teisės aiškinimo. Paminėtina, kad po įstojimo į Europos Sąjungą LVAT buvo pirmasis teismas Lietuvoje kreipėsi į ETT preliminaraus nutarimo. Taigi LVAT administracinėje byloje UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos¹³⁴ sustabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą prašydamas išaiškinti kai kurias 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo nuostatas. Ginčas byloje kilo tarp pareiškėjo UAB „Profisa“ ir atsakovo Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos dėl to, ar pagal Akcizų įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 5 punktą turi būti apmokestinamas akcizais įmonės importuojamose prekėse (šokolado gaminiuose) esantis etilo alkoholis, jeigu grynojo etilo alkoholio kiekis šokolado gaminiuose neviršija Akcizo įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatytos normos.

Nagrinėdamas šią bylą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas rėmėsi 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo. Pagal lietuvišką Direktyvos 92/83/EEB 27 straipsnio 1 dalies f punkto variantą valstybės narės neapmokestina produktų, kuriems taikoma ši direktyva, suderintais akcizais tokiomis sąlygomis, kurias jos nustato, siekdamos užtikrinti, kad šiais atleidimais būtų galima teisingai ir tiesiogiai pasinaudoti

¹³¹ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 522 psl

¹³² Case 9/79 *Marianne Wörsdorfer, née Koschniske, v. Raad van Arbeid*. [1979] ECR 2717.

¹³³ Case 296/95 *The Queen v Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham*. [1998] ECR 1605.

¹³⁴ 2005 m. gruodžio 20 d. LVAT nutartis UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (Administracinė byla Nr. A¹⁵-1292/2005; Procesinio sprendimo kategorija 9.4; 23.1).

bei išvengti bet kokių išsisukinėjimų, vengimo ar piktnaudžiavimo, „kai jie yra vartojami kaip sudedamoji pusgaminių dalis maisto produktų, kurie gali būti papildomi arba kuriuose kaip nors kitaip reikalingas alkoholis, gamyboje; laikantis sąlygos, kad kiekvienu atveju alkoholio kiekis neviršija 8,5 litrų šimte kilogramų produkto šokolado pramonėje ir 5 litrų gryno alkoholio šimte kilogramų kitų produktų.“

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos nuomone, Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punkto tekstai kitomis Europos Sąjungos oficialiomis kalbomis gali suponuoti skirtingą aiškinimo rezultatą, nei tekstas lietuvių kalba. Angliškas („when used *directly* or as a constituent of semi-finished products for the production of foodstuffs <...>“), vokiškas („*unmittelbar* oder als Bestandteile von Halbfertigerzeugnissen für die Herstellung von Lebensmitteln <...>“) ir prancūziškas („utilisés *directement* ou en tant que composants de produits semi-finis pour la fabrication d'aliments <...>“) Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punkto tekstai galėtų būti interpretuojami, kaip įpareigojantys atleisti nuo akcizų ir tuos Direktyvos 20 straipsnyje nurodytus produktus, kurie yra skirti tiesioginiam vartojimui kaip sudedamoji maisto produktų dalis, o ne vien produktus, kurie yra vartojami kaip sudedamoji pusgaminių dalis tolesnei maisto produktų gamybai. Tuo tarpu Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punktas lietuvių kalba reglamentuoja tik etilo alkoholio, vartojamo kaip *pusgaminių dalis* maisto produktų gamybai, atleidimą nuo akcizų.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, remdamasis Europos Bendrijų Teisingumo teismo praktika (ETT bylos 283/81 *CILFIT / Ministro della Sanita, C-482/98 Italy / Commission*), taip pat pabrėžė, kad Bendrijos teisės nuostatos rengiamos daugeliu kalbų ir kad skirtingos kalbinės formuluotės yra vienodai įpareigojančios; Bendrijos teisės nuostatos aiškinimas reiškia tekstų skirtingomis kalbomis lyginimą, o esant skirtingoms kalbinėms formuluotėms, neaiški nuostata turi būti aiškinama atsižvelgiant į teisės akto sistematiką ir tikslą.

Europos Bendrijų Teisingumo Teismui pateiktas toks klausimas:

Ar, atsižvelgiant į 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo teksto skirtingomis kalbomis skirtumus, šios Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punktas turėtų būti aiškinamas, kaip įpareigojantis valstybes nares atleisti nuo akcizų į Europos Bendrijų muitų teritoriją įvežamą etilo alkoholi, esantį šokolado gaminiuose, skirtuose tiesioginiam vartojimui, kai alkoholio kiekis neviršija 8,5 litrų šimte kilogramų produkto šokolado

gaminiuose? Nagrinėjama administracinė byla sustabdyta, kol bus gautas Europos Bendrijų Teisingumo Teismo preliminarus nutarimas¹³⁵.

Kalbant apie normų aiškinimą žmogaus teisių srityje, nacionalinis teisėjas turi analizuoti kaip tą pačią ar panašią teisės normą aiškina kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismai, ETT ir Europos žmogaus teisių teismas, vadovaudamasis lyginamuoju metodu, kad, kaip minėta, užtikrintų teisės derinimo ir vienodos praktikos Europos Sąjungos ir Europos Tarybos regione formavimą.

Neabejotina, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija daro didelę įtaką Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veiklai ir ji vis didėja. Teismas, norėdamas tinkamiau suvokti Konvencija garantuojamų teisių turinį, atsižvelgia į Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, taip ja remdamasis interpretuoja ir atskleidžia nacionalinės teisės normomis garantuojamas asmens teises. Iškyla klausimas: kaip turėtų elgtis administracinio teismo teisėjas, kuomet jam, išaiškinus teisės normą prasmę lyginamuoju metodu, pastebima, kad egzistuoja kolizija tarp ETT ir Europos žmogaus teisių teismo praktikos. Apžvelgus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, galima pateikti pavyzdį, kai vienoje byloje LVAT proporcingumo principą aiškino remdamasis Europos žmogaus teisių teismo suformuota praktika¹³⁶, o kitoje pagal ETT jurisprudenciją. Vienoje byloje vertintas proporcingumo principas asmens teisės į nuosavybę aspektu, o kitoje kaip proporcingumo principas veikia konkurenciniuose santykiuose administraciniais veiksmais ribojant subjektų veiklą. Visų pirma, paminėtinas 2002 m. rugsėjo 27d. sprendimas „Dėl pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 146 punkto teisėtumo“. Šioje byloje Teismas, spėsdamas nuosavybės teisių ribojimą ir priemonių, kuriomis vykdomas ribojimas, klausimą, konstatavo būtinybę atsižvelgti į proporcingumo principą ir jo laikymąsi. Byloje LVAT remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18d. nutarimu:

„<...> Pažymėtina, kad tiek žmogaus teisių doktrina, tiek ja besiremianti demokratiškos valstybių teisė pripažįsta tam tikrą galimybę riboti nuosavybės teises, kaip ir kai kurias kitas pagrindines žmogaus teises. Tačiau laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimais pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindas teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui.

¹³⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2005 metai)

¹³⁶ Iš esmės remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriame buvo analizuojama ir aiškinama proporcingumo principo samprata Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 17 straipsnyje nustatytas toks principinis draudimas: „Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokius nors veiksmus, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ir laisves ar jas daugiau apriboti nei numatyta šioje Konvencijoje.“

Nuosavybės gynimui Konvencijoje skirtas Pirmojo protokolo 1 straipsnis, kuriame nustatyta:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę disponuoti savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, nebent visuomenės interesais ir tik remiantis įstatymu arba tarptautinės teisės bendraisiais principais.

Aukščiau išdėstytos nuostatos jokių būdu neturi riboti valstybės teisės leisti įstatymus, kokių jai reikia, kad galėtų kontroliuoti, ar nuosavybė naudojama remiantis visuomenės interesais arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ir baudų mokėjimą.“

Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo praktikos taikant Konvenciją apžvalgoje nurodyta: Pirmojo protokolo 1 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta, kad įstatymai, kuriais, valstybės manymu, būtina visuomenės interesais kontroliuoti naudojamą nuosavybę, nepažeidžia šio Konvencijos straipsnio. Minėtoje 1 straipsnio nuostatoje išreikštas gerai žinomas teisės principas, kurį pripažįsta visos Konvencijos šalys: įstatymų leidėjai turi teisę nustatyti taisykles, ribojančias nuosavybės savininkų galimybes visuomenės interesais.

Suprantama, kad tokio pobūdžio taisyklės yra labai įvairios. Valstybių taikomas priemonės Teismas kontroliuoja remdamasis proporcingumo reikalavimu <...>¹³⁷.

Taigi šiame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime yra išdėstyta pozicija, apibendrinanti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką dėl proporcingumo principo taikymo. Byloje Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo privalomą proporcingumo principo laikymąsi sprendžiant nuosavybės teisių ribojimo ir tokio ribojimo teisinio mechanizmo klausimą.¹³⁸

Tuo tarpu kitoje *Bitė GSM v. Ryšių reguliavimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės*¹³⁹ byloje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aiškino

¹³⁷ 2002m. rugsėjo 27d. LVAT sprendimas *Dėl pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 146 punkto teisėtumo* (Administracinė byla Nr. I⁷-17/2002).

¹³⁸ Proporcingumo principas administracinėje teisėje. Doktorantė Aušra Kargaudienė. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(78), 29-38psl.

¹³⁹ 2004m. vasario 20d. LVAT nutartis *UAB Bitė GSM v. Ryšių reguliavimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* (Administracinė byla Nr. A¹-362-2004).

vieną iš viešojo administravimo principų – proporcingumo principą. Teismas nurodė: „Vienas iš viešojo administravimo principų, įtvirtintų tiek Viešojo administravimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 3 punkte, tiek ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo bei Lietuvos teismų jurisprudencijoje, yra proporcingumas. Šis principas, be kita ko, reiškia, kad administraciniame akte numatytas poveikio priemonių mastas bei griežtumas turi būti proporcingi administravimo tikslui. Šiuo požiūriu proporcingumą galima lyginti su protingumu. Proporcingumas taip pat reiškia, kad tam tikrais atvejais pernelyg griežtas ir mechaniškas įstatymo taikymas gali iškreipti tuo įstatymu siekiamą tikslą ir reikšti piktnaudžiavimą administraciniais įgaliojimais. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas savo nuolatinėje praktikoje, analizuodamas proporcingumo principo taikymą ribojant ūkinę veiklą, yra pabrėžęs, jog kiekvieno ribojimo teisėtumas priklauso nuo to, ar draudžiančios priemonės yra tinkamos ir būtinos teisės akto numatytiems tikslams pasiekti. Tada, kai reikia pasirinkti vieną iš kelių priemonių, išėitis turėtų būti mažiausiai komplikauta priemonė, o atsiradę nuostoliai negali būti neproporcingi pasiektiems tikslams (žr., pvz., *C-331/88 The Queen v. Minister for Agriculture, Fisheries and Food, ex p FEDESA and others*). Todėl ir taikant ribojimus subjektams, užimantiems monopolinę ar vyraujančią padėtį atitinkamose rinkose, negalima paneigti šio subjekto teisių, uždedant jam neproporcingus įpareigojimus ir nemotyvuojant tokių įpareigojimų taikymo. Atsižvelgiant į šiuos bendruosius administracinės teisės principus, turi būti aiškinami ir taikomi teisės aktai nagrinėjamoje byloje“¹⁴⁰.

Taigi minėtoje byloje Vyriausiasis administracinis teismas aiškino Bendrijos principą, remdamasis ETT teismo praktika, tačiau matoma, kad nėra prieštaravimo ar kolizijos su Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, interpretuojančia proporcingumo principą. Pastebėtina, kad ETT šį principą aiškina šiek tiek plačiau. ETT Konvencijoje įtvirtintas teises aiškina ir taiko pirmiausia vadovaudamasis Europos Bendrijos Sutartyje numatytais tikslais ir taip suteikia joms būtent Europos Bendrijų teisės principų statusą. Kad ir kokias formuluotes naudotų ETT, nurodydamas Konvencijos nuostatas, iš esmės jos visos turi tą pačią reikšmę: ETT vadovaujasi Konvencija, integruoja teises, numatytas Konvencijoje, į bendruosius Bendrijos teisės principus, tai yra, vyksta procesas, kuris tarptautinės teisės doktrinoje apibūdinamas kaip netiesioginis Konvencijos taikymas¹⁴¹. Pažymėtina, kad vis dažniau Europos teisingumo teismas, remdamasis konvencijos nuostatomis, kartu pateikia nuorodą į Europos

¹⁴⁰ 2004m. vasario 20d. LVAT nutartis *UAB Bitė GSM v. Ryšų reguliavimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* (Administracinė byla Nr. A¹-362-2004).

¹⁴¹ Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. Doktorantė Deimilė Prapiestytė. Jurisprudencija 2006 5(83). 102-108psl.

žmogaus teisių teismo išnagrinėtas bylas. Savo ruožtu Europos Teisingumo teismo teikiamas Konvencijos aiškinimas Bendrijos teisės požiūriu nelieka nepastebėtas ir Strasbūro teisėjų, kurie arba pritaiko Konvencijos aiškinimą prie Bendrijų ypatumų, arba tiesiog nurodo Europos sąjungos teisės aktus. Be to, Europos Sąjungoje yra procesinis mechanizmas, padedantis užtikrinti Konvencijos laikymąsi: Europos teisingumo teismo pateiktas konvencijos aiškinimas privalomas nacionaliniams teismams per preliminarių nutarimų procedūrą, taip pat Komisija gali pradėti tyrimą prieš valstybę narę, kuri pažeidžia Konvencijos normas Bendrijos teisės reglamentuojamose srityse¹⁴². Tačiau šios pozicijos neišsprendžia klausimo: ką turėtų daryti nacionalinio administracinio teismo teisėjas susidūręs su šių teismų praktikos kolizija, nes jis yra įpareigotas laikytis dviejų principų: Europos Sąjungos teisės viršenybės principo ir pareigos įgyvendinti, taikyti Konvenciją, bei atsižvelgti į Europos žmogaus teisių teismo praktiką. Kai kurie autoriai¹⁴³ teigia, kad situaciją apsunkina ir tai, kad daugelyje Europos Sąjungos šalių nėra hierarchijos tarp Sutarčių, todėl teismai turi balansuoti tarp šių dviejų pareigų tinkamo įvykdymo ir tam tikrais atvejais viena iš Sutarčių bus pažeista. M. Claes iškelia pasiūlymą – Europos Bendrijos prisijungimą prie EŽTK. Anot autorės, tai padėtų išs্পesti „dvigubų įpareigojimų“ klausimą. Beje, ši Bendrijų prisijungimo prie EŽTK variantą konkrečiai kėlė politinės Europos Bendrijų institucijos ir tą idėją palaikė Europos Tarybos Asamblėja, kuri buvo pasiryžusi inicijuoti atitinkamų Konvencijos nuostatų pakeitimą. Tačiau ETT 1996m. kovo 28d. išvada¹⁴⁴, kurioje jis aiškiai pasisakė, kad „Bendrijos, nepadarius esminių steigiamųjų sutarčių pakeitimų, neturi kompetencijos prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos“. Manytina, kad teisėjas tokioje kolizinėje situacijoje turėtų nuspėti, kurio teismo praktikos laikytis, vadovaudamasis principu, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat siekdamas užtikrinti asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Taigi asmens teisių srityje administracinio teismo teisėjas turėtų remtis to teismo praktika, kuri plačiau interpretuoja teisių apimtį, kadangi tuomet bus mažesnė tikimybė, kad Lietuva pažeis įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis.

¹⁴² Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Europos teisės departamentas prie Lietuvos respublikos Vyriausybės. Justitia, Vilnius 2002. 100, 101psl.

¹⁴³ Žr. pvz. Claes M. The national Court's mandate in the European Constitution. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006.

¹⁴⁴ Opinion 2/94 [1996] ECR I-1759.

2.3 Motyvuoto teisės aiškinimo akto priėmimas

Aptarus pagrindinius taikytinos teisės aiškinimo metodus, teisėjui iškyla pareiga pasirinkti vienintelį išaiškintos teisės normos prasmės variantą, tai yra nustatyti, kuri galima taikytinos normos prasmė atitinka faktines bylos aplinkybes (tai dar vadinama teisiniu vertinimu, arba teisiniu kvalifikavimu) ir remiantis tuo priimti motyvuotą teisės aiškinimo aktą. Pareiga motyvuoti teismo sprendimus ne kartą akcentuota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo. Konstitucinis Teismas 2006m. sausio 16d. nutarime¹⁴⁵ konstatavo, kad:

„Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus - teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas inter alia reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija.“

ETT praktikoje taip pat pabrėžiamas būtinumas motyvuoti teisės aiškinimo aktus. Byloje *Chantal Hectors prieš Europos Parlamentą*¹⁴⁶ Teisingumo teismas pažymėjo, kad pareigos motyvuoti sprendimus tikslas yra suteikti suinteresuotam asmeniui pakankamai informacijos, kad galėtų įvertinti sprendimo pagrįstumą ir galimybę apskųsti sprendimo teisėtumą.

Tuo tarpu LVAT byloje *L.G. v. Šilalės rajono policijos komisariatas*¹⁴⁷ akcentavo, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įpareigoja teismus nurodyti

¹⁴⁵ 2006m. sausio 16d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Dėl privataus kaltinimo*. Valstybės žinios, 2006-01-19, Nr. 7-254.

¹⁴⁶ Case 150 *Chantal Hectors prieš Europos Parlamentą*. [2006] ECR I-08691.

¹⁴⁷ 2006m. balandžio 14d. LVAT nutartis *L.G. v. Šilalės rajono policijos komisariatas* (Administracinė byla Nr. N³- 443/2006. Procesinio sprendimo kategorija 28(S)).

savo sprendimų motyvus (*Van de Hurk prieš Nyderlandus*, 1994 m. balandžio 19 d., § 61). Europos Žmogaus Teisių Teismas plėtodamas doktriną vėliau nagrinėtose bylose, papildomai nurodė, kad šis straipsnis negali būti aiškinamas, kaip įpareigojantis teismą pateikti detalų atsakymą į kiekvieną argumentą. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad teismo pareigos nurodyti savo sprendimų motyvus apimtis gali keistis priklausomai nuo sprendimo pobūdžio. Be to, būtina atsižvelgti į, *inter alia*, pareiškimų, kuriuos teismams gali pateikti bylos šalis, įvairovę, ir į Susitariančiose Šalyse egzistuojančius skirtumus, susijusius su įstatymų nuostatomis, praktikoje susiklosčiusiomis taisyklėmis, teisine doktrina ir teismų sprendimų paskelbimu bei surašymu. Todėl klausimas, ar teismas neįvykdė savo įsipareigojimo, kylančio iš Konvencijos 6 straipsnio, pateikti motyvus, gali būti sprendžiamas tik įvertinant bylos aplinkybes (*Hiro Balani prieš Ispaniją*, 1994 m. gruodžio 9 d., § 27; *Ruiz Torija prieš Ispaniją*, 1994 m. gruodžio 9 d., § 29; *Suominen prieš Suomiją*, 2003 m. liepos 1 d., § 34 ir kt.). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas daugelyje bylų yra pažymėjęs, kad teismų sprendimai administracinėse bylose turi būti tinkamai motyvuojami. Būtinybė tinkamai motyvuoti teismo dokumentus yra daug kartų nurodyta ir bendrosios kompetencijos teismų praktikoje, ir tokio motyvavimo pagrindiniai principai jau buvo išdėstyti iki administracinių teismų susikūrimo (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 5 „Dėl įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“). Teisės doktrinoje ilgą laiką pripažįstama, kad nemotyvuotas teismo sprendimas demokratinėje visuomenėje laikomas piktnaudžiavimo valdžia išraiška. Motyvuoti teismų sprendimai yra būtina sąlyga užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teismų sistema. Motyvuoti teismų sprendimai leidžia žmonėms numatyti galimus teismo sprendimus ir tokiu būdu užtikrinti teisinio aiškumo bei tikrumo principus. Tokie teismo sprendimai sudaro prielaidas suvienodinti teismų praktiką, užtikrinti, kad visi teismai vienodai suprastų ir aiškintų teisės normas. Teismo sprendimo motyvai sudaro prielaidas asmeniui veiksmingai pasinaudoti apeliacijos teise. Dažnai bylose yra pateikiami konkuruojantys argumentai ir prieštaringi įrodymai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymi, kad teismas priimdamas sprendimus vykdo teisingumą, kurio vienas aspektų yra tai, kad teismui priimant ar atmetant argumentus bei įrodymus, vertybės yra išdėstomos tam tikra hierarchija. Motyvuoti teismų sprendimai visuomenei padeda suvokti, kokias vertybes ir kokių mastu gina teismas. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Todėl teismas,

nagrinėdamas administracinio teisės pažeidimo bylas, turi atsižvelgti į aukščiau paminėtas teisės normas, teisės principus ir teisinius vertybes. Tačiau nors ir pateiktoje LVAT byloje akcentuojamas motyvų bei argumentų svarba, dažnai paties teismo praktikoje jų trūksta.

Taigi teisminis teisės taikymas baigiamas teismui suformuluojant galutinę išvadą, jas argumentuojant bei priimant sprendimą.

Išvados

Išnagrinėjus Europos Sąjungos teisės taikymą Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose, principus, kuriems veikiant ši teisė yra taikoma, teismo taikymo stadijas, kuriose atsiskleidžia Europos Sąjungos teisės taikymo ypatumai, galimos tokios išvados:

1. Europos Sąjungos teisės viršenybės principas suponuoja Lietuvos administracinių teismų teisėjus taikyti Europos Sąjungos teisę pilna apimtimi ir netaikyti nacionalinių teisės normų, kurios yra nesuderintos su Europos Sąjungos teisynu. Nacionalinės proceso teisės autonomijos principo reikšmė mažėja, kadangi pastebima vis didesnė Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos administracinei proceso teisei, perimami institutai, LVAT jurisprudencijoje išskirtini atvejai, kuomet taikytos Europos Sąjungos teisės normos pagal nacionalinę teisę priskirtinos proceso teisei.

2. Lietuvos Respublikos administraciniai teismai yra atsakingi už Europos Sąjungos teisės laikymąsi, vienodą veikimą, taikymą bei tinkamą Europos Sąjungos teisės viršenybės principo įgyvendinimą. Kad ši teismų pareiga būtų tinkamiau vykdoma, įstatymų leidėjas turėtų aiškiau reglamentuoti, išplėsti ar naujai įtvirtinti tokius institutus. Pabrėžtina, kad reikėtų tinkamiau reglamentuoti byloje dalyvaujančių asmenų teisinį statusą, jų teises, pareigas, procesinį teisingumą ir veiksnumą; turėtų būti konkretizuoti asmenys, galintys ginti viešąjį interesą; nėra pakankamai reglamentuotas reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymas: nenumatyta galimybė taikyti laikinąsias apsaugos priemonės iki pateikiant skundą; nėra galimybės pareikalauti nuostolių, galinčių atsirasti dėl reikalavimo užtikrinimo priemonių, atlyginimo užtikrinimo; nepakankamai reglamentuota pasirengimo nagrinėti administracinę bylą stadija: neužtikrintas šalių apsikeitimas procesine medžiaga iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios ir nustatyti kitas priemonės, kurios administracinių teismų darbą daryti veiksmingesnį, bei apsaugotų Europos Sąjungos teisę nuo praktiškai neįmanomo įgyvendinimo.

3. LVAT praktikoje Europos Sąjungos tiesioginis taikymas išskiriamas tik keletyje bylų, kadangi nuo pareigos tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos teisę atsiradimo praėjo nepilni treji metai. Toks taikymas grindžiamas ETT išplėtotais Europos Sąjungos tiesioginio taikymo bei veikimo principais. Gausesnė administracinių teismų praktika taikant Europos Sąjungos teisę tiesiogiai padėtų suinteresuotoms ginčo šalims suprasti, kad jie gali prašyti apginti viešąsias subjektines teises, kildindami jas iš *acquis communautaire* ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.

Tuo tarpu pastebimas aktyvus Vyriausiojo administracinio teismo vaidmuo netiesiogiai taikant Europos Sąjungos teisę, kuriuo jis siekia tvirtinti savo, kaip Europos Sąjungos teismų sistemos nario, mandatą.

4. Vyriausiasis administracinis teismas savo darbe aiškindamas Europos Sąjungos teisę tinkamai vartoja lingvistinį, sistemini, teleologinį, teisės kūrėjo ketinimų ir lyginamąjį teisės aiškinimo metodus. Lietuvos administracinių teismų teisėjai analizuoja kaip tą pačią ar panašią teisės normą aiškina kitų valstybių teismai, ETT ar Europos žmogaus teisių teismas, tai svarbu dėl teisės derinimo ir vienodos praktikos Europos Sąjungos ir Europos Tarybos regione užtikrinimo.

Naudotų šaltinių sąrašas

I. Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994m. gegužės 31d. Nr. I-480.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999m. sausio 14d. Nr. VIII- 1029.
4. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.
5. Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.

II. Specialioji literatūra:

1. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.
2. Žalimas D., Žaltauskaitė – Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001.
3. Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.
4. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999
5. Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Vilnius, Teisė. Mokslo darbai, 2002, Nr. 37.
6. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos teisėje Eugrimas, Vilnius, 2000.
7. Andriuškevičius A. Administracinės teisės principai ir normų ribos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
8. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Justitia, Vilnius 2002.
9. Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. Vilnius: Justitia, 2004. Nr. 6(54).

10. Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų teisingumo teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
11. Doc. dr. Valančius V., Norkus R. Administracinio proceso Lietuvoje reformos prielaidos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2005.
12. Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę. Doc. Dr. Virgilijus Valančius. Justitia 2004m. Nr.6.
13. Proporcingumo principas administracinėje teisėje. Doktorantė Aušra Kargaudienė. Jurisprudencija, 2005, t. 70(78)
14. Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. Doktorantė Deimilė Prapiestytė. Jurisprudencija 2006 5(83).
15. Claes M. The national Court's mandate in the European Constitution. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006.
16. Prechal S. Community Law in National Courts: The Lessons from Van Schijndel, Oxford: Clarendon Press, 1995.
17. Foster N. Foster on EU Law. Oxford: Oxford University Press, 2006.
18. Leyland P., Woods T. Textbook on Administrative Law. 4th Editon. Oxford: Oxford University Press. 2002.
19. Temple Lang J. The Duties of National Courts under Community Constitutional Law. 1997.
20. Arnall A. The European Union and its Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 1999.
21. Craig P., de Burca G. EU Law. Text, cases and materials, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1999.
22. De Cruz P. Comparative law in a changing world, 2nd ed. Cavendish, 1999.

III. Praktinė medžiaga:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

1. 1998m. kovo 25d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Dėl Vyriausybės nutarimo kainodaros reguliavimo klausimais*. Valstybės žinios, 1998-03-27, Nr. 29-784.
2. 2006m. sausio 16d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Dėl privataus kaltinimo*. Valstybės žinios, 2006-01-19, Nr. 7-254.
3. 2006m. kovo 28d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir galių*. Valstybės žinios, 2006-03-31, Nr. 36-1292.
4. 2006m. kovo 14d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas *Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse bei miško žemėje..* Valstybės žinios, 2006-03-16, Nr. 30-1050.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

1. 1999m. rugsėjo 6d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis. (Civ. Byla Nr. 3K-3-384/99) Kategorija 35.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika:

1. 2005m. vasario 10 d. LVAT sprendimas byloje AB „Gubernija“ v. Konkurencijos taryba. (Administracinė byla Nr. A⁷-783/2006. Procesinio sprendimo kategorija 7.3; 7.6; 61; 65.1.).
2. 2004 m. lapkričio 9 d. LVAT sprendimas A. Songaila v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (Administracinė byla Nr. A³-750-2004).
3. 2004m. lapkričio 17d. LVAT nutartys S. Žarskus v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Litvinskas v. VRM Šiaulių rinktinė; V. Veiveris v. VRM Šiaulių rinktinė. Dėl ATPK 210 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo po 2004m. gegužės 1d. (Administracinė byla Nr. N⁹-961-2004, Nr. N⁹-962-2004, N⁹-963-2004).
4. 2006m. vasario 9d. LVAT nutartis *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Ignalinos atominės elektrinės apsaugos rinktinė v. VMI* (Administracinė byla Nr. A⁴-779/2006).

5. 2005 m. birželio 10 d. LVAT nutartis *Asociacija „Macevičių palivarko bendruomenė“ prieš Nacionalinę mokėjimo agentūrą prie Žemės ūkio ministerijos* (Administracinė byla Nr. A⁶-16/2005; Procesinio sprendimo kategorija 23.1; 25).
6. 2001m. rugsėjo 21d. LVAT nutartis *A.K. v. Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisija*. (Administracinė byla Nr. I³- 14/2001.).
7. 2003m. rugsėjo 10d LVAT sprendimas *UAB „Jurgena“ v. Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba*. (Administracinė byla Nr. A¹¹-760-2003. bylų kategorija 23.)
8. 2004m. vasario 13d. LVAT sprendimas *P.R. privati firma „Agrotech“ v. Šiaulių teritorinė muitinė*. (Administracinė byla nr. I¹-03-2004. bylų kategorija 20.1.).
9. 2005 m. lapkričio 17 d. LVAT nutartis *UAB „Tele 2“ prieš Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybą* (Administracinė byla Nr. A¹-931/2005; Procesinio sprendimo kategorija 7.5.1; 7.5.2).
10. 2004m. kovo 19 d. LVAT nutartis *D.C. v. Tauragės apskrities valstybinė mokesčių inspekcija*. (Administracinė byla Nr. A¹¹-315-2004; Bylų kategorija 19.6.).
11. 2004 m. spalio 27 d. nutartis *UAB „Tauja“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija*. (Administracinė byla Nr. A¹-355-2004; Bylų kategorija 11.2; 11.3.).
12. 2006m. gegužės 11d LVAT nutartis *„Martono taksi“ v. Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba*. (Administracinė byla Nr. A¹-686/2006. Procesinio sprendimo kategorija 7.2.).
13. 2005 m. gruodžio 20 d. LVAT nutartis *UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* (Administracinė byla Nr. A¹⁵-1292/2005; Procesinio sprendimo kategorija 9.4; 23.1).
14. 2002m. rugsėjo 27d. LVAT sprendimas *Dėl pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 146 punkto teisėtumo* (Administracinė byla Nr. I⁷-17/2002).
15. 2004m. vasario 20d. LVAT nutartis *UAB Bitė GSM v. Ryšių reguliavimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* (Administracinė byla Nr. A¹-362-2004).
16. 2006m. balandžio 14d. LVAT nutartis *L.G. v. Šilalės rajono policijos komisariatas* (Administracinė byla Nr. N³- 443/2006. Procesinio sprendimo kategorija 28(S)).
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2004 metai).
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2005 metai).

Europos Teisingumo Teismo praktika:

1. Case 6/64 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* [1964] ECR 585.
2. Case 184/89 *Helga Nimz v. City of Hamburg* [1991] ECR I-297.
3. Case 106/77 *Ammistrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal* [1978] ECR 629.
4. Case 213/89 *R v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433.
5. Case 208/90 *Teresa Emmott v. Ministre for Social Welfare and Attorney General* [1991] ECR I-4296.
6. Case 33/76 *Rewe – Zentralfinanz eG and Rewe – Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECR 1989.
7. Case 29/69 *Stauder v. City of Ulm* [1969] ECR 419.
8. Case 43/73 *Fratelli Variola S.p.A v. Amministrazione Italiana delle Finanze* [1973] ECR, 981.
9. Case 39/72 *Commission of the European Communities v Italian Republic.* [1973] ECR 101.
10. Case C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen.* [1963] ECR 1.
11. Case 57/65 *Alfons Lütticke v. Hauptzollamt Saarlouis* [1966] ECR 205.
12. Case 2/74 *Reyners v. Belgium* [1974] ECR 631.
13. Case 43/75 *Defrenne v. Sabena* [1976] ECR 455.
14. Case 43/71 *Politi s.a.s. v. Ministry of Finance of Italian Republic* [1971] ECR, 1039.
15. Case 148/78 *Pubblico Ministero v. Tullio Ratti* [1979] ECR 1629.
16. Case 51/76 *Varbond v. Nederlandse Ondernemingen (VNO) v. Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen* [1977] ECR 113.
17. Case 41/74 *Van Duyn v. Home Office* [1974] ECR 1337.
18. Case 152/84 *Marshall v. Southampton and South West Hampshire Area Health Authority (Teaching)* [1986] ECR 723.
19. Case 91/92 *Faccini Dori v. Recreb Srl* [1994] ECR I-3325.

20. Case 14/83 *von Colson and Kamman v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891
21. Case 106/89 *Marleasing SA v. La Comercial International de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135.
22. Case 6/90 *Francovich, Andrea, and Bonifaci, Daniela v. Italian Republic* [1990] ECR I-5357.
23. Case 224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich*. [2003] ECR 212.
24. Case 9/70 *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein* [1970] ECR 825.
25. Case 21/78 *Delkvist / Anklagemyndigheden* [1978]. ECR 2327.
26. Case C-334/95 *Krüger GmbH & Co. KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas*. [1997] ECR 04517.
27. Case 73-74/63 *NV Internationale Crediet- en Handelsvereniging "Rotterdam" and „Puttershoek" v Netherlands Minister of Agriculture and Fisheries*. Joined cases. [1964] ECR.
28. Case 66/80 *SpA International Chemical Corporation v Amministrazione delle finanze dello Stato*. [1981] ECR 01191.
29. Case 98/78 *A. Racke v Hauptzollamt Mainz* [1979] ECR 69.
30. Case 63/83 *Regina. v. Kent Kirk* [1984] ECR 2689.
31. Case C238/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*. [1982] ECR 03415.
32. Case 146-73 *Rheinmühlen-Düsseldorf v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. [1974] ECR 139.
33. Case 28-30/62 *Da Costa en Schaake, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration*. [1963] ECR 00031.
34. Case 61/94 *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany*. ECR 3989.
35. Case 53/81 *D.M. Levin v Staatssecretaris van Justitie* [1982] ECR 1035.
36. Case 15/60 *Simon v Court of Justice* [1961] ECR 115.
37. Case 443/03 *Götz Leffler v. Berlin Chemie AG*. [2005] ECR 9611.

38. Case 9/79 *Marianne Wörsdorfer, née Koschniske, v. Raad van Arbeid*. [1979] ECR 2717.
39. Case 296/95 *The Queen v Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham*. [1998] ECR 1605.
40. Case 150 *Chantal Hectors prieš Europos Parlamentą*. [2006] ECR I-08691.

IV. Elektroniniai šaltiniai:

1. www.blackwell-synergy.com
2. <http://www.curia.europa.eu/lt/transitpage.htm>
3. www.lvat.lt

Santrauka

(Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose)

Darbe nagrinėjamas Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose. Nacionaliniai administraciniai teismai gali taikyti Europos Sąjungos teisę tiesiogiai arba netiesiogiai, tačiau darbe šie būdai aptariami siauriai, nes tyrimo objektas – Europos Sąjungos teisės taikymas yra analizuojamas nagrinėjant teismo teisės taikymo stadijas nacionaliniuose administraciniuose teismuose. Visų pirma, aptariama teisėjo pozicija pasirenkant taikytiną teisę, analizuojamas Europos Sąjungos teisės viršenybė, jos santykis su nacionalinės proceso teisės autonomijos principu, aiškinamos Europos Teisingumo Teismo išplėtotos tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo doktrinos. Pirmojoje dalyje taip pat analizuojamas taikytinos teisės galiojimo nustatymo klausimas, lyginama subjektų, galinčių spręsti teisės galiojimo klausimą, kompetencija tuo aspektu. Antrojoje dalyje analitiškai vertinamas vienas iš svarbiausių teismo teisės taikymo stadijų – teisės aiškinimas. Analizuojamas teisės aiškinimo būtinumas, subjektų teisių apimtis aiškinant taikomą teisę, pateikiami pagrindiniai ir labiausiai Europos Sąjungos teisės specifiką apibūdinantys teisės aiškinimo metodai, akcentuojamos Lietuvos administracinių teismų darbe galimos problemos, susijusios su tinkamu Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvoje ir visoje Bendrijos erdvėje užtikrinimu, vienodos praktikos formavimu. Darbe siekiama analitiškai įvertinti, kuo Europos Sąjungos teisės taikymas yra ypatingas ir skiriasi nuo nacionalinės teisės taikymo Lietuvos Respublikos administraciniuose teismuose ir ar teismai tinkamai taiko Europos Sąjungos teisę.

Summary

(The Enforcement of European Union Law by the administrative courts of Lithuania)

The Enforcement of European Union Law by the administrative courts of Lithuania is analyzed in this Master's paper. National courts may enforce and apply European Union law directly or indirectly, but these methods are analyzed on a small scale because the object of paper – enforcement of European Union law is analyzed through the stages of judicial proceedings of national administrative courts. First of all, it is described the position and duty of judge to choose the applicable law. It is analyzed the supremacy of European Union law and it's coherence with the principle of national procedural autonomy, commented on the direct applicability and direct effect doctrines. In the first part of paper it is also ascribed the question of validity of applicable law and who is competent to judge this. In the second part of paper it is estimated the necessity to interpret law rules, methods of interpretation of national and Community law. It is also analyzed the possible problems in administrative courts of Lithuania which arise while applying European Union law properly and seeking to ensure consistent practice in the whole Community. The purpose of the paper is to research how the application of European Union law is specific and different from the application of national law in the administrative courts of Lithuania and whether the courts apply European Union law properly.